

POLITISK BORGERLIGHED

Frederik Vindal Andersson. Studienummer: 20183481. Anvendt-Filosofi.
10. Semester. Aalborg Universitet. Vejleder: Jens Damgaard Thaysen.
Samlet antal tegn (med mellemrum): 130 137. Svarende til 54,2
normalsider

Speciale 2023

Abstract

This paper will discuss what the Danish term *politisk borgerlighed* is and whether or not the term is useful. (There is no English translation of the term, but this abstract will use the approximated translated term political bourgeoisie) The discussion will be based on an essay collection called *Den borgerlige orden. Tanker om borgerlighed og kultur* (2008). The authors of the essays all style themselves as political bourgeoisie, and their essays all center around the topic of what a political bourgeoisie culture is. These essays will be analyzed using Alexis de Toquevilles theory on how democracy shapes culture from his book “*Democracy in America*” (1998), Charles Taylors social thesis from his article “*Cross-Purposes: The Liberal-Communitarian Debate*” (1989), Will Kymlickas criticism of the social thesis in his book “*Contemporary political philosophy an introduction*” (2002) and Freidrich Hayeks criticism of planning in his book “*The Road to Serfdom*” (1944).

Firstly, this paper will discuss the differences and similarities between the essayist whom view a political bourgeoisie culture as a liberal culture. The views discussed will incorporate topics on the importance of the free market, spiritual welfare and liberalism and counterculture. The theories of Toqueville, Taylor and Hayek will be used to explain the arguments behind the essayist’s views on a political bourgeoisie culture as a liberal culture.

Secondly, this paper will discuss the differences and similarities between the essayist whom view a political bourgeoisie culture as a democratic monoculture. The views discussed will incorporate topics on importance of a culture of trust in a political bourgeoisie culture and nationalism in a political bourgeoisie culture. The theories of Toqueville and Taylor will be used to explain the arguments behind the essayist’s views on a political bourgeoisie culture as a democratic monoculture.

Thirdly, this paper will discuss the importance of the civil society in the view of political bourgeoisie. The discussion will be centered on the essayist’s arguments for the role of the civil society as a means to support a political bourgeoisie culture.

Lastly, the previously discussed views on a political bourgeoisie culture will be used to determine whether or not political bourgeoisie can be seen as a political movement, what the goals of such a movement would be and whether or not the term political bourgeoisie is useful in the public debate.

Overall, this paper finds that political bourgeoisie is a political movement, that is composed of parts of both liberalism and conservatism. The goal of political bourgeoisie is to support and preserve the liberal and democratic values of the community and its culture. Political bourgeoisie uses the free market, civil society and the intervention of the state to support and preserve the liberal and democratic values of the community and its culture. Since political bourgeoisie is a political movement, and the term can be used to differentiate between whether or not a public speaker is a member of the movement, the term has its uses in the public debate.

Indhold

Abstract	1
Indledning.....	4
Problemformulering	4
Politisk borgerlighed og kultur	5
Redegørelse	7
Tocqueville og det demokratiske samfund	7
Taylor og den sociale tese	13
Kymlickas kritik af den sociale tese	16
Hayeks kritik af planlægningsøkonomi.....	20
Det borgerlige samfund som et liberalt samfund.	24
Det borgerlige marked.....	24
Borgerlighed og åndelig velfærd	25
Borgerlighed og modkultur	26
Liberalisme og kultur	28
Analyse af borgerlighed som liberalisme	29
Det borgerlige samfund som en demokratisk monokultur.	34
Borgerlighed og multikulturalisme	34
Borgerlighed og nationalitet.....	36
Analyse af det borgerlige samfund som en demokratisk monokultur	39
Analyse af borgerlighed som respekten for civilsamfundet.....	45
Diskussion	46
Konklusion	52
Litteraturliste.....	54

Indledning

I mange lande anses liberalisme og konservatisme for at være politiske retninger i modstrid med hinanden. Dette står i kontrast til dansk politik, hvor liberale og konservative partier i mange år har arbejdet sammen. Samarbejdet mellem partierne kan blandt andet ses ved, at mange liberale og konservative politiske meningsdannere kalder sig selv for borgerlige. Det at bruge ordet borgerlig, som en term for en politisk retning, ser man ikke uden for de nordiske lande, og særligt i Danmark, og denne måde at bruge ordet borgerlig på vil i denne opgave kaldes for politisk borgerlighed.

Politisk borgerlighed er opstået i en særlig politisk kontekst, men spørgsmålet er om begrebet stadig er meningsfyldt. For hvis begrebet bare dækker over samarbejdet på den danske politiske højrefløj, er der i dag andre begreber der dækker over det samme, eksempelvis betegnelsen blå blok, eller de blå partier. Derfor er det relevant at undersøge, om politisk borgerlighed stadig er brugbart som begreb i den offentlige debat, og om samarbejdet mellem liberalismen og konservatismen har udviklet sig til sin egen politiske retning. På baggrund af dette benytter denne opgave følgende problemformulering:

Problemformulering

Hvad er politisk borgerlighed, og er begrebet nyttigt?

Politisk borgerlighed og kultur

Da politisk borgerlighed primært er et dansk begreb, tager denne opgaves analyse udgangspunkt i danske debattører, der anser sig selv som borgerlige. I essaysamlingen *Den borgerlige orden. Tanker om borgerlighed og kultur* får 12 borgerlige meningsdannere mulighed for at beskrive et selvvalgt emne under temaet den borgerlige kultur. Bogen er valgt, da det er fælles for alle essayene, at de ikke forholder sig til konkrete politiske forslag, men forholder sig til temaet ud fra et samfundsperspektiv. Det indebærer eksempelvis tanker om, hvad borgerlig kultur er, hvordan et borgerligt samfund ser ud eller hvad der holder sammen på et borgerligt samfund? For alle essayisterne kommer det til udtryk, at de anser borgerlighed som andet og mere end blot at have en række politiske holdninger til fælles med de politiske partier, der i Danmark kaldes borgerlige partier, men som en tankegang og holdning til samfundet og dets indretning. Dermed kommer analysen ikke til at handle om, hvordan politisk borgerlighed anser forskellige politiske emner, men om hvilket samfund politisk borgerlighed stræber imod at danne. Formålet med dette er, at finde kernen af, hvilket politisk tankesæt der indbefattes i begrebet politisk borgerlighed. På trods af, at alle essayisterne anser sig selv som borgerlige, er der forskelle på, hvad essayisterne hver især anser borgerlighed som. I essayene bliver følgende syn på borgerlighed og det borgerlige samfund beskrevet:

Det borgerlige samfund som et liberalt samfund.

Her anses et borgerligt samfund som et samfund, der ikke bare indeholder liberale demokratiske institutioner og rettigheder, men også har en kultur der understøtter og opretholder disse. Dette kan inkludere et frit marked.

Det borgerlige samfund som en demokratisk monokultur.

Her anses et borgerligt samfund som en monokultur baseret på demokratiske værdier og kulturelt sammenhold. Selvom samfundet er demokratisk, er det ikke nødvendigvis liberalt. Essayisterne tager udgangspunkt i dansk kultur.

Borgerlighed som respekten for civilsamfundet.

Her forstås borgerlighed som respekten for civilsamfundets og ens medborgeres evne til at tage vare på deres eget liv og samfund, og kunne løse problemer staten ikke kan varetage eller løse. Sociale institutioner anses som noget, der ikke kan skabes oppefra, men opstår af sig selv gennem udviklinger i civilsamfundet og markedet.

Overordnet set virker der til at være en fordeling imellem essayisterne ud fra, om de kan anses at være borgerlig-liberale eller borgerlig-konservative. Med dette menes, om de lægger vægt på liberale tanker som bærende for samfundet, eller den danske kultur og institutioner som bærende, med mere eller mindre vægt på det liberale demokratis betydning. Derfor analyseres essayene ud for hvert enkelt bud på borgerlighed, for at undersøge om lighederne og forskellene mellem de forskellige anskuelser af borgerlighed. Analyserne vil tage udgangspunkt i Tocquevilles teori om det demokratiske samfund, Taylors beskrivelse af den sociale tese, suppleret af Kymlickas sammenligning af kommunitarisme og liberalisme, og Hayeks kritik af planøkonomi. Disse teoretikere er udvalgt på baggrund af de syn på politisk borgerlighed, der kommer til udtryk i essayene, for at kunne undersøge deres filosofiske baggrund og implikationer.

Redegørelse

Tocqueville og det demokratiske samfund

Analysen vil gøre brug af Toquevilles undersøgelse af demokrati. Hans undersøgelse blev foretaget da USA var det eneste moderne demokrati, og bliver af Toqueville sammenlignet med de aristokratiske samfund i datidens Europa, særligt Frankrig og England. Toqueville forsøgte hverken at være for eller imod demokrati, men at beskrive hvilken type samfund der kræves, for at et moderne demokrati kan opstå, samt på hvilke måder et moderne demokrati forandrer samfundet. Selvom det moderne demokrati har ændret sig gennem tiden, eksempelvis ved at flere borgere har fået stemmeret, er Toquevilles undersøgelse relevant, da den beskæftigede sig med hvordan et demokratisk samfund grundlæggende så ud, og hvordan hans samtids samfund over tid ville blive forandret af demokratiet. I denne opgave bruges hans undersøgelse primært til at sammenligne de beskrivelser af det borgerlige samfund, der kommer til udtryk i essayene, samt de argumenter essayisterne kommer med til forsvar for et borgerligt samfund.

I bogen *Democracy in America* beskriver Alexis de Tocqueville USA's demokratiske institutioner, samt hvilke dele af den amerikanske kultur der påvirker og er påvirket af den demokratiske styreform. Hans mål var at beskrive de forventelige konsekvenser af demokratiets indførelse i andre lande ved at undersøge, hvilke påvirkninger på den amerikanske kultur der potentielt kunne opstå i andre lande.¹ Tocqueville begynder sin undersøgelse med at beskrive de sociale betingelser i de nordamerikanske kolonier, der kunne danne baggrund for oprettelsen af en demokratisk stat. Her sammenligner Tocqueville koloniernes sociale betingelser med betingelserne i samtidens aristokratisk styrede lande i Europa. Aristokratiets magt stammer fra nedarvet land, som lavere samfundsklasser arbejder på, men ved de nordamerikanske koloniers oprettelse var der landbrugsjord nok til, at immigranter kunne leve på og af landområder, de selv ejede. Dermed fik middelklassen og underklassen mere frihed i kolonierne end i Europa.² I New England kolonierne opstod der grobund for de tanker, der senere ville blive grundlaget for oprettelsen af USA. Her fik immigranterne mulighed for at oprette selvstændige politiske fællesskaber, der stod under Englands

¹ A., De Tocqueville, *Democracy in America*, trans. H. Reeve, Hertfordshire, Wordsworth Editions Limited, 1998. S. 7-9.

² Ibid. S. 14.

beskyttelse, frem for at blive ledet af en guvernør udpeget af kongen.³ ”*The independence of the township was the nucleus round which the local interest, passion, rights and duties collected and clung.*”⁴ Da byerne i stor udstrækning styrede sig selv, var de enkelte borgeres rettigheder som oftest de samme, og hvis borgerne forholdt sig til hinandens behov, øgedes sandsynligheden for at de kunne opnå deres egne. Dermed opstod der ikke blot en debatkultur, men også valg af offentlige embeder samt oprettelsen af obligatoriske skoler for samfundets børn. Det skyldtes, at da kolonierne var selvlovgivende og fik minimal støtte fra deres protektor, voksede behovet for uddannelse, så byens bureaukrati kunne fungere og løsninger på problemer som oprettelse af infrastruktur kunne udføres på sigt.⁵ Selvom enkelte personer gennem deres evner blev kendte og fik magt i deres lokalmiljøer, var det en magt der var vanskelig at give videre til sine børn, modsat aristokratiets landbaserede magt.⁶ Dermed kan de sociale betingelser, som det amerikanske demokrati opstod ud fra beskrives således: Indbyggerne i de nordamerikanske kolonier havde mulighed for selv at eje land, og deres juridiske rettigheder var i høj udstrækning de samme. Samtidig havde indbyggerne i New England stor autonomi fra deres protektorstat, hvilket medførte at de udviklede en kultur hvor debat, fælles beslutninger og undervisning blev prioriteret. Samling af magt blev baseret ud fra evner frem for jordejerskab, og blev dermed sværere at give i arv.

Efter at have klarlagt de sociale betingelser for det amerikanske demokratis opståen, beskriver Tocqueville en række af konsekvenserne som demokratiets indførsel havde på den amerikanske kultur. Ifølge Tocqueville fører demokrati til, at et lands borgere i højere grad respekterer andres rettigheder og ejendom. Det skyldes, at de selv nyder godt af disse rettigheder. Demokratier er præget af en høj grad af lighed. De fleste borgere har de samme rettigheder, og land og ejendom er i højere grad fordelt blandt middel- og underklassen end i aristokratiske samfund. Særligt fordelingen af ejendom gør, at selv medlemmer af underklassen respekterer andres ejendom, da de selv har ejendom at forsvare, og dermed drager fordel af at kunne forsvare sin ejendom. Det samme gør sig gældende for andre rettigheder. Borgerne afstår fra at angribe andres rettigheder, i håb om at det beskytter deres egne rettigheder fra at blive angrebet. Det er værd at notere sig, at når Toqueville beskriver, at samfundet er præget af en høj grad af lighed, mener han at borgerne i lang udstrækning

³ A., De Tocqueville, *Democracy in America*, trans. H. Reeve, Hertfordshire, Wordsworth Editions Limited, 1998. S. 18.

⁴ Ibid. S. 19.

⁵ Ibid. S. 19-20.

⁶ Ibid. S. 22.

er lige for loven og har de samme rettigheder. Dette står i modsætning til de aristokratiske lande han sammenligner USA med, hvor der er væsentlige forskelle i, hvilke samfundsklasser der har hvilke rettigheder, og at de øverste klasser som oftest har væsentligt flere rettigheder end de lavere klasser.⁷

I et demokrati har borgerne indflydelse på lovgivningen og mulighed for at deltage i debatten omkring nye eller eksisterende love. For at ændre landets love må man derfor overbevise en stor del af befolkningen om, at det er en god idé. Det medfører en kultur, hvor de fleste af landets borgere ikke ser på loven med mistillid og frygt, men i stedet har en tilknytning til landets lovgivning. Her påpeger Tocqueville dog, at dette ikke gælder for overklassen, da demokratiet beskytter majoriteten, og overklassen dermed altid er i undertal. Dermed er der altid mulighed for at det fattigere flertal bruger deres magt til at ramme overklassen. Det demokrati Tocqueville undersøger, er dog ikke et direkte demokrati, men et repræsentativt demokrati. Dermed er den primære måde, man forsøger at overbevise folk om at landets love bør ændres, at man forsøger at overbevise dele af befolkningen om at vælge en som repræsentant i en offentlig stilling. Denne stilling kan både være på landsplan og lokalt.⁸

En effekt af lighed i samfundet er en tro på, at mennesket kan fortsætte med at forbedre sig selv. I aristokratiske samfund, hvor samfundets klasser opretholdes strengt, kender man sin plads, og ens forbedringsmuligheder findes inden for denne.⁹ Men *"as castes disappear and the classes of society draw together, as manners, customs and laws vary, because of the tumultuous intercourse of men ... the image of an ideal but always fugitive perfection presents itself to the human mind."*¹⁰ Med dette mener Tocqueville, at i et samfund hvor der er en høj grad af lighed, er der ikke nogle personer der bliver anset som værende ufejlbarlige, samtidig med at alle gives muligheder for at forbedre deres tilværelse. Dette står i kontrast til aristokratiske lande, hvor adlen og særligt royale ofte bliver præsenteret som ideale mennesker, som resten af landets borgere bør efterligne og lade sig inspirere af. I demokratiet, hvor borgeren dagligt mødes med forandringer i andres tilværelser, lærer mennesket at det selv indeholder både muligheden for at fejle, men også potentialet for at forbedre sig selv. Dermed opstår en kultur, hvor folk opfordres til at prøve, fejle, forbedre sig og prøve igen.¹¹ Ligheden fører samtidig til, at samfundets klasser mødes oftere med hinanden, og det at alle

⁷ A., De Tocqueville, *Democracy in America*, trans. H. Reeve, Hertfordshire, Wordsworth Editions Limited, 1998. S. 94.

⁸ Ibid. S. 95.

⁹ Ibid. S. 186.

¹⁰ Ibid. S. 187.

¹¹ Ibid. S. 186-187.

har potentiale til at skifte klasse, gør at de behandler hinanden relativt ens. Dermed bliver landets borgere præsenteret for tanker, problemer og behov, de ikke havde mødt hvis klasseskellet var hårdt optrukket.¹²

Tocqueville mener også, at demokrati fører til at landets borgere værdsætter lighed mere end frihed. Igen mener Tocqueville lighed for loven og at borgerne i høj grad har de samme rettigheder. Det skyldes, at ”[t]he first and most intense passion that is produced by equality of condition is ... the love of that equality.”¹³ Demokratiet kan ikke sætte sine borgere politisk frie, uden også at sætte dem politisk lige. Dermed er demokratiet afhængigt af ligheden for at kunne fungere. Men fordelene ved frihed vises sjældent, og tager ofte lang tid og refleksion at opdage. Fordelene ved lighed opleves til gengæld i borgerens dagligdag. Som beskrevet tidligere fører lighed til deling af idéer på tværs af klasser, muligheder for at forbedre sin tilværelse mm. Ved at leve deres liv møder borgerne fordelene ved lighed, og bliver derfor mere tilknyttede til ligheden i samfundet. Samtidig kræver det at benytte sig synligt af ens politiske frihed en væsentlig arbejdsindsats. For at få sine idéer omsat til lov, skal man overbevise en stor del af befolkningen og deltage aktivt i de politiske debatter. Dermed er det lettere for borgeren at nyde godt af samfundets lighed, frem for samfundets frihed, hvilket igen medfører at borgeren er mere tilknyttet til ligheden end friheden.¹⁴

En anden effekt demokratiet har på kulturen, er at folk finder sammen i civile organisationer. Det skyldes, at magten i samfundet ikke er hos en lille, magtfuld elite, som andre klasser er tilknyttet og kan gå til for hjælp. I stedet har de fleste borgere lige lidt magt, og kan ikke foretage store foretagender alene uden hjælp fra mange andre borgere.¹⁵ Borgerne er ”powerless if they do not learn voluntarily to help one another.”¹⁶ Borgernes indflydelse og handlemuligheder er begrænset af, at de frivilligt kan finde sammen med en stor mængde ligesindede, og dermed tvinges de til at danne sammenslutninger og foreninger.¹⁷ Tocqueville mener, at dannelsen af mange civile foreninger, begynder ved dannelsen af politiske foreninger. Da borgerne hver især ikke har særlig meget magt, kan det være svært at se hvad de kan opnå ved at samle flere ligesindede. Men da politik har potentialet til at have en stor indflydelse på deres hverdag, drages mange borgere til at

¹² A., De Tocqueville, *Democracy in America*, trans. H. Reeve, Hertfordshire, Wordsworth Editions Limited, 1998. S. 192.

¹³ Ibid. S. 201.

¹⁴ Ibid. S. 202-203.

¹⁵ Ibid. S. 216.

¹⁶ Ibid. S. 2016.

¹⁷ Ibid. S. 216-217.

samle sig om en politisk sag. Det fører til dannelsen af civile foreninger, da *"the use they make of the principal of association in important affairs practically teaches them that it is their interest to help one another in those of less moment."*¹⁸ Dermed lærer borgerne, at foreninger kan bruges til at udføre alle størrelser af handlinger, de ikke enkeltvis kunne udføre. Da demokratiske samfund tvinger folk til at danne politiske foreninger, opdager borgerne at de også kan handle i fællesskab gennem civile foreninger, uden at sætte en stor del af deres egen ejendom på spil. Desto flere, der agerer sammen, desto mindre risiko er der for dem alle ved at handle. På den måde opstår der i demokratiske lande en kultur for at have stærke civile foreninger.¹⁹

Ifølge Tocqueville leder demokratiske samfund også til, at arbejde bliver værdsat højt. Det skyldes, at samfundets elite ikke på samme måde fødes ind i velstand som i aristokratiske samfund. Langt de fleste borgere i samfundet arbejder, eller er født af forældre der arbejder, for at kunne leve. Når arbejde bliver set som en nødvendighed i samfundet, bliver det anset som en del af den menneskelige tilværelse at arbejde. Når magten i samfundet tilhører en arbejdende majoritet, bliver det også forventet af samfundets elite, at de skal arbejde. Dermed bliver arbejde anset som en dyd, og det at arbejde for at skabe profit og velstand bliver også gjort til en dyd i samfundet. Det sidste skyldes, at når samfundet er lige, er der større sandsynlighed for at en persons formue kan forøges eller forsvinde helt inden for samme levetid. Dermed bliver det tydeligt, at profit er vejen til at sikre ens egen og ens nærmestes velbefindende, samt at andre ambitioner, eksempelvis berømmelse, til en vis grad er afhængigt af profit. Profit kan dermed blive et mål for ambitioner i sig selv, og det bliver normalt for alle samfundsklasser at arbejde og modtage løn.²⁰ Dette er også med til at gøre handel til en vigtig del af demokratiske samfund. Handel bliver ikke bare en måde, hvorved de lavere klasser kan forbedre deres egen status, men også en måde hvorved eliten kan udnytte deres fordele. I demokratiet er eliten politisk i undertal, men da profit bliver en dyd, kan eliten udnytte deres økonomiske fordele til at skabe sig magt og anseelse inden for handel. Samtidig bliver handel også underholdning for eliten, da de økonomiske udsving der er en del af handel kan skabe spænding. Elitens økonomiske handlerum gør det muligt for dem at nyde denne spænding uden de risici de økonomisk lavere klasser udsætter sig selv for ved at deltage i handel.²¹

¹⁸ A., De Tocqueville, *Democracy in America*, trans. H. Reeve, Hertfordshire, Wordsworth Editions Limited, 1998. S. 225.

¹⁹ *Ibid.* S. 224-225.

²⁰ *Ibid.* S. 247-248,

²¹ *Ibid.* S. 251.

Som tidligere nævnt, mener Tocqueville at et demokratisk samfund fører til, at borgerne værdsætter lighed højere end frihed. Umiddelbart kan det tænkes at dette risikerer at undergrave friheden i samfundet, men Tocqueville påpeger, at lighed også fører til at borgerne foretrækker frie institutioner. Når borgerne i deres dagligdag er uafhængige af hinanden, oplever borgeren at kunne foretage deres egne private valg, uden indblanding fra andre. Det fører til en mistillid til autoritet, der kan blande sig i deres privatliv, og borgeren kommer dermed til at foretrække politisk frihed.²² Tocqueville beskriver det således: *"Take any one of them at a venture and search if you can his most deep-seated instincts, and you will find that, of all governments, he will soonest conceive and most highly value that government whose head he has himself elected and whose administration he may control."*²³ Selvom et lige samfunds borgere værdsætter deres lighed frem for deres frihed, gør ligheden dem skeptiske over for autoritet, og borgerne ønsker derfor at have indflydelse på de institutioner, der kan have autoritet over dem. På den måde er den lighed det demokratiske samfund skaber, med til at understøtte demokratiets frie institutioner.²⁴ Det er her Tocqueville mener, at kernen til et demokratis overlevelse findes. Demokratier opstår ud fra sociale forhold, der gør deres borgere i stand til at udtænke og gennemføre love, der indfører frie institutioner og lighed blandt dets borgere. Disse institutioner og love overlever på grund af den kultur, som først skabes ud fra landets førdemokratiske sociale forhold, og dette forstærkes når kulturen bliver demokratisk.²⁵ Den demokratiske kultur fører til at lighed værdsættes højest, men ligheden medfører både en forkærlighed for frie institutioner, en værdsættelse af arbejde samt en stærk kultur for at danne politiske og civile foreninger.

²² A., De Tocqueville, *Democracy in America*, trans. H. Reeve, Hertfordshire, Wordsworth Editions Limited, 1998. S. 341.

²³ Ibid. S. 341.

²⁴ Ibid. S. 341.

²⁵ Ibid. S. 127.

Taylor og den sociale tese

I artiklen *Cross-Purposes: The Liberal-Communitarian Debate* fremlægger Taylor sine argumenter for et holistisk syn på identitet og fællesskabs rolle i et retfærdigt samfund. For Taylor betyder et holistisk syn, at anse individet og samfundet som en helhed, der påvirker og er afhængige af hinanden, og derfor må undersøges samlet. Han stiller dette i modsætning til et atomistisk syn, der anser individet og dets behov som udgangspunktet for skabelsen af samfundets strukturer.²⁶ Taylor begynder med at skitsere det han kalder procedural liberalismes argumenter for, at identitet og fællesskab ikke bør indgå i samtalen om et retfærdigt samfund. Taylor mener, at procedural liberalisme anser samfundet som en samling af individer, der hver især har deres egen holdning til, hvad det gode liv er, og dermed planlægger deres livsveje forskelligt. Det fører til at samfundets rolle, ud fra et princip om lighed, bliver at understøtte borgernes mulighed for at udleve deres egne livsveje og mål bedst muligt, inden for grænserne af skadesprincippet. Det vil sige, at borgerne skal kunne udleve deres livsveje bedst muligt, så længe de ikke skader andre eller i stor grad forhindrer andre borgere i at udleve deres livsveje. Selvom princippet om lighed internt debatteres, eksempelvis hvorvidt samfundet bør facilitere lighed af ressourcer, resultater eller muligheder, er der inden for traditionen en enighed om at lighed indeholder ikke-diskrimination mellem syn på det gode liv. Dermed må samfundet ikke diskriminere et individs livsvej eller forestilling om det gode liv må for at understøtte andre individers livsveje eller forestillinger om det gode liv. Det medfører, at princippet for lighed bliver brudt, hvis samfundet anser en forestilling om det gode liv som grundlæggende for samfundet og borgernes interaktion med hinanden. For ved at fremhæve en forestilling om det gode liv frem for andre, fratager man i praksis borgere med en anden forestilling om det gode, at deres livsanskuelse bliver bedømt på lige fod med den, samfundet anser som bærende for sig selv.²⁷ Et liberalt samfund bør derfor bygges på en forestilling om, hvad der er det rette, frem for hvad der er det gode, ”[t]hat is, its basic principles concern how society should respond to and arbitrate the competing demands of individuals.”²⁸ Med dette menes, at samfundet dannes om en række principper og rettigheder, der bestemmer hvordan samfundet reagerer i forhold til dets borgeres forskellige krav og livssyn. Samfundets rolle bliver dermed ikke at facilitere, hvilke goder samfundet vil medføre, men i stedet at have en række procedurer for, hvordan de goder

²⁶ C., Taylor, ”Cross-Purposes: The Liberal-Communitarian Debate” i Rosenblum, N., *Liberalism and Moral Life*, Cambridge, Harvard University Press, 1989. S. 159.

²⁷ Ibid. S. 164.

²⁸ Ibid. S. 164.

borgernes forskellige livsveje kræver bliver anskaffet og fordelt. Da samfundets rolle dermed bliver at styre en række procedurer, kalder Taylor dette syn på liberalisme for procedural liberalisme.²⁹

Taylor kritiserer først procedural liberalisme for, at procedurer og rettigheder ikke er effektive nok til at skabe sammenhængskraft i samfundet. Med sammenhængskraft mener Taylor at borgernes handlinger og interaktioner med hinanden understøtter samfundet og dets institutioner. Her ser Taylor på, hvad der kan anses som at være et frit samfund, da "*every political society requires some sacrifices and demands some disciplines from its members: they have to pay taxes, or serve in the armed forces, and in general observe certain restraints*".³⁰ For at et samfund fungerer, bliver borgernes handlemuligheder nødt til at blive begrænset i et vist omfang. Samfundets love skal overholdes, og samfundet skal skaffe de nødvendige ressourcer til at sikre sin egen overlevelse og driften af dets institutioner. Taylor tager udgangspunkt i en klassisk forståelse af despotiske samfund og frie republikker. Eksempler på klassiske republikker kan både være de antikke, som den Athenske og den Romerske republik, eller middelalderlige som den Venetianske republik. I despotiske samfund sker dette gennem tvang, mens frie samfund udskifter tvang med identitetsfølelse og tilknytning. Det frie samfund søger, at borgerne anser dets institutioner som et udtryk for dem selv og deres egne værdier.³¹ Denne identitetsfølelse kalder Taylor for patriotisme, og betegner det som en egoistisk altruisme. Med dette mener Taylor, at patriotisme har det fælles gode som sit mål, men ikke et fælles gode for alle mennesker. I stedet er patriotismens mål det fælles gode for det bestemte samfund man identificerer sig med. Modsat en familietilknytning, kender man ikke til størstedelen af de individer, hvis gode man arbejder for, det eneste der binder de enkelte borgere sammen er deres tilknytning til og deltagelse i en fælles politisk entitet. Ifølge Taylor tager procedural liberalisme ikke højde for den rolle patriotisme og det fælles gode har for sammenhængskraften i samfundet. Han mener, at procedurale liberalister, idet de anser individets mål som udgangspunkt, kun anser fællesskab som værende relevant i kraft af at relationer til andre er mål for individer, hvilket fører til at de kun tager højde for individets behov for familie og venner, og overser det arbejde for samfundets fælles gode, som patriotisme medfører.³²

Men hvad er et fælles gode? Taylor beskriver to typer af fælles goder. Det første er et gode, der bliver bedre af at udføres i eller deles med et fællesskab. Han bruger vittigheder og koncerter som

²⁹ C., Taylor, "Cross-Purposes: The Liberal-Communitarian Debate" i Rosenblum, N., *Liberalism and Moral Life*, Cambridge, Harvard University Press, 1989. S. 164-165.

³⁰ Ibid. S. 165.

³¹ Ibid. S. 165.

³² Ibid. S. 166.

eksempler. Man kan grine af sine egne vittigheder, eller gå alene til en god koncert, men begge oplevelser bliver bedre af at have andre at dele dem med. Dette kalder Taylor for formidlende fælles goder.³³ Disse goder står i kontrast til den anden type af goder, de konvergente fælles goder. Hvor formidlende fælles goder kan tilvejebringes eller opleves alene, kan konvergente fælles goder kun tilvejebringes og fastholdes gennem samarbejde mellem mange mennesker. Her benytter Taylor nationale sikkerhedsforanstaltninger som eksempel. Her bliver individet gennem militæret, politiet og brandfolk beskyttet fra onder på en skala individet i de flestes tilfælde ikke ville kunne opnå alene, og i særlige tilfælde ikke ville kunne fastholde særligt længe. Disse konvergente fælles goder betegnes oftest alene som fælles eller offentlige goder, for at betegne både det, at goderne ikke kan opnås af individet alene, men også at det er goder vi deler med hinanden i hele samfundet.³⁴ For Taylor findes essensen af en klassisk republik i forståelse af de to typer fælles goder. I republikken er *“the bond of solidarity with my compatriots in a functioning republic is based on a sense of shared fate, where the sharing itself is of value”*.³⁵ Som individer forstår vi, at de konvergente fælles goder er i vores egen interesse at skabe. Men oplevelsen af at nyde de konvergente goder er i sig selv en formidlende gode. Borgerne oplever at dele de konvergente goder med hinanden, og oplever værdi i denne oplevelse, hvilket skaber solidaritet mellem borgerne. Taylor undersøger ikke nærmere, hvad de forskellige typer af goder betyder for individets mål og søgen efter det gode liv, men mener dog man risikerer at overse betydningen af samfundet som et fællesskab med konvergente goder ved at tage udgangspunkt i individets præferencer, idet det vil føre en til primært at undersøge formidlende goder.³⁶

Men er moderne frie samfund afhængige af patriotisme, på samme måde som de klassiske republikker? Her undersøger Taylor igen procedural liberalisme, hvis svar umiddelbart er nej, da frie liberale samfund i dag er baseret på en forestilling om det rette, frem for det (fælles) gode. Det betyder ikke, at borgere i liberale samfund ikke kan arbejde for det fælles gode, men at samfundets udgangspunkt er, at de arbejder imod deres egne mål, der af og til kan komme samfundet som helhed til gode.³⁷ Men her mener Taylor, at liberalisterne tager fejl. Som eksempel på hvorfor, benytter han offentlige skandaler. Ved brud på den liberale ret til selvbestemmelse, mener Taylor at

³³ C., Taylor, ”Cross-Purposes: The Liberal-Communitarian Debate” i Rosenblum, N., *Liberalism and Moral Life*, Cambridge, Harvard University Press, 1989. S. 168.

³⁴ Ibid. S. 169.

³⁵ Ibid. S. 170.

³⁶ Ibid. S. 170.

³⁷ Ibid. S. 173.

befolkningen i nutidens liberale samfund reagerer ved forargelse. Dette kan medføre protester eller anden kollektiv handling, der ses væsentligt mindre i despotiske regimer. Taylor mener ikke, at disse reaktioner kun sker ud fra ren egennytte eller respekt for de liberale værdier, men også en forståelse af de liberale rettigheder som en del af samfundets fælles identitet. Hans eksempel er, hvordan amerikanere ofte betegner deres konstitutions liberale rettigheder som essensen af "det amerikanske liv". Et brud på deres liberale rettigheder er dermed ikke kun et angreb på deres egne interesser, men på fællesskabs forståelse af det gode. For Taylor viser dette, at procedurale liberalisters forestilling om, at borgerne i et liberalt samfund som udgangspunkt ikke er patriotiske, er forkert. Han mener, at det i stedet viser at selv i et samfund, hvis procedurer og værdier er dannet ud fra en forestilling om dets borgere som individer, der arbejder for deres egne mål, er der en høj grad af fælles identitet.³⁸ Taylor mener dermed, at et liberalt samfund ikke kan fungere uden patriotisme, men patriotisme er ikke i sig selv liberalt. Moderne despotiske regimer har også benyttet sig af patriotisme, eksempelvis Facisme, hvis patriotisme blev forstået ud fra etniske bånd, og det fælles gode blev at følge landets despot.³⁹ Dermed bliver Taylors konklusion at "[a] free society requires a patriotism, according to the republican thesis. But it must be one whose core values incorporate freedom."⁴⁰ Uden patriotismen giver borgerne i et liberalt samfund ikke sig selv de nødvendige begrænsninger for, at samfundet kan fungere. Det kræver en forståelse af det fælles gode, ikke kun en forståelse af fælles rettigheder, og for at forståelsen af det fælles gode ikke undergraver de fælles liberale rettigheder, må en af samfundets kerneværdier være frihed som et fælles gode.⁴¹

Kymlickas kritik af den sociale tese

I bogen *Contemporary political philosophy an introduction* kritiserer Will Kymlicka kommunitarismens sociale tese, og sammenligner dem med liberalismen. Ifølge Kymlicka kan den sociale tese tilskrives den del af kommunitarismen, der følger liberalismens mål om at sætte selvet frit til at følge sine egne interesser. Disse kommunitaristers kritik af liberalismen bunder dermed ikke i en fornægtelse af deres mål, men kritiserer i stedet liberalismens syn på, hvordan samfundet

³⁸ C., Taylor, "Cross-Purposes: The Liberal-Communitarian Debate" i Rosenblum, N., *Liberalism and Moral Life*, Cambridge, Harvard University Press, 1989. S. 174.

³⁹ Ibid. S. 178.

⁴⁰ Ibid. S. 178.

⁴¹ Ibid. S. 178.

bedst forbereder individet på at forfølge sine egne interesser bedst muligt.⁴² Til at beskrive den sociale tese, tager Kymlicka udgangspunkt i Taylor. Her beskrives grundlaget for den sociale tese som, at kapaciteten for selvbestemmelse kun kan udfoldes i en bestemt form for socialt miljø. Kymlicka giver Taylor ret, men mener også at langt de fleste liberalister ville være enige. Selvbestemmelse kan kun opøves og udleves, hvis det sociale miljø giver individet mulighed for at foretage meningsfulde valg, samt lærer en at skelne imellem ens valgmuligheder. Forskellen på liberalisterne og kommunitarister som Taylor er i stedet, at kommunitaristerne mener at samfundets liberale værdier ikke kan beskyttes af en værdineutral stat. Med værdineutral stat menes her en stat, der ikke tilgodeser individer eller organisationer på bekostning af andre på baggrund af disses værdier, samt ikke selv promoverer en række værdier som værende de rigtige for statens borgere at leve efter. Kymlicka mener, at Taylors teori indebærer at velfungerende samfund kun overlever, og bevarer deres forståelse af det fælles gode, hvis staten beskytter og giver privilegier til samfundets dominerende livsstil. Dermed kan det samfund, hvor kapaciteten for selvbestemmelse bedst udleves, kun fungere på længere sigt hvis borgernes selvbestemmelse begrænses på visse punkter.⁴³ Kymlicka mener, at der findes tre hovedargumenter for dette samfundssyn, som han efterfølgende kritiserer.

Det første argument for den sociale tese Kymlicka beskriver, er pligten til at beskytte samfundets kultur og kulturelle værdier. Selvbestemmelse kræver meningsfulde valg, og disse valg skabes gennem kulturen i samfundet. Her fremhæves særligt pluralisme, det at samfundet rummer forskellige fortolkninger af det gode, som individet kan vælge imellem. Men kommunitaristerne argumenterer for, at pluralisme ikke kan overleve uden at bliver forsvaret af staten. Det skyldes, at pluralisme i sin grundform giver plads til idéer om det gode, der ikke anerkender pluralismen som et gode. Kommunitaristerne mener, at når borgere får mulighed for at leve på måder, der går imod samfundets dominerende kultur og bærende institutioner, vil der altid være en risiko for at en række borgere vælger at leve på disse måder. Hvis staten forholder sig værdimæssigt neutralt, som liberalisterne mener den bør gøre, og dermed ikke forsvaret samfundets kultur og bærende institutioner, bliver disse undergravet og kan på sigt forsvinde.⁴⁴ Men Kymlicka mener, at selvom

⁴² W., Kymlicka, *Contemporary political philosophy an introduction*, 2 udgave, Oxford, Oxford University Press, 2002. S. 244.

⁴³ Ibid. S. 245.

⁴⁴ Ibid. S. 246-247.

det kan være nødvendigt for staten at gribe ind for at sikre pluralismen i samfundet, behøver man ikke at afvise liberalismens neutralitet. Her henviser han til Dworkin, der mener at staten kan forholde sig værdineutral, idet vurderingen af de forskellige syn på det gode sker i civilsamfundet. Det sker ved, at staten sætter rammerne for debatten, eksempelvis ved at forbedre mulighederne for at udføre kulturelle aktiviteter, men overlade udførelsen til civilsamfundet. Hermed mener Kymlicka, at den store forskel på et kommunitaristisk og et liberalistisk syn på den sociale tese, er hvorvidt man mener at det sociale miljø, hvor borgernes selvbestemmelse udøves bedst, understøttes gennem beskyttelse fra staten eller gennem aktiviteter i civilsamfundet.⁴⁵

Denne opdeling i synet på statens og civilsamfundets rolle går igen ved det andet argument for kommunitarismens syn på den sociale tese. Her præsenterer Kymlicka kommunitaristernes syn som værende, at politisk aktivitet og delte oplevelser, er den eneste måde hvorved både individet og samfundet kan undersøge forskellige syn på det gode. Kun gennem staten og de delte undersøgelser af det gode, kan individet gøre sig forhåbning om at danne sig et syn på, hvad det gode liv er for dem selv. Her mener Kymlicka dog, at liberalisterne er enige i, at delte oplevelser og kollektive aktiviteter er vigtige for, at individet kan danne sit eget syn på det gode. Liberalisterne mener bare, at dette bør ske uden statens indblanding, gennem aktiviteter i civilsamfundet.⁴⁶ Ud fra både det første og andet argument for kommunitaristernes syn på den sociale tese mener Kymlicka, at kommunitaristerne og liberalisterne begge kan lære en del af hinanden. Kommunitaristerne kan lære af liberalisternes adskillelse af staten og civilsamfundet, mens liberalisterne kan lære af kommunitaristernes forståelse af, at en fri, pluralistisk kultur ikke nødvendigvis understøtter sig selv.⁴⁷

Det tredje argument for kommunitaristernes sociale tese omhandler solidaritet og politisk legitimitet. Hvad enten statens rolle i at beskytte det pluralistiske samfund er aktivt at beskytte den dominerende kultur, eller i at danne gode rammer for civilsamfundet, kan staten ikke udfylde denne rolle, hvis ikke de politiske institutioner er stabile, og staten anses som legitim.⁴⁸ Ifølge Kymlicka mener Taylor, at en neutral stat undergraver sin egen legitimitet, idet den ikke indeholder en

⁴⁵ W., Kymlicka, *Contemporary political philosophy an introduction*, 2 udgave, Oxford, Oxford University Press, 2002. S. 247-248.

⁴⁶ Ibid. S. 249.

⁴⁷ Ibid. S. 251.

⁴⁸ Ibid. S. 252.

forståelse for det fælles gode, som borgerne kan identificere sig med. Det medfører, at borgerne mister lysten til at betale den nødvendige pris for, at de politiske institutioner kan fungere, hvad enten denne pris er monetær eller omhandler begrænsninger af handlinger.⁴⁹ Hvor liberalisterne mener, at delte politiske principper er nok til at skabe sammenhold og solidaritet i samfundet, mener kommunitaristerne at selvom delte politiske principper er en nødvendighed for politisk enighed, kan der ikke skabes solidaritet i samfundet uden en delt livsform. Borgernes fælles kultur fortæller dem ikke bare, at de skal overholde en række politiske principper, eksempelvis at respektere andres selvbestemmelse, men hvem disse politiske principper gælder for. Hvis selvbestemmelse skal de respektere, hvem kan de debattere forståelser af det gode med osv.⁵⁰ Kymlicka mener, at selvom kommunitarismen har ret i, at et samfund har behov for en følelse af fællesskab, der opstår ud fra en fælles kultur, og ikke alene ud fra fælles politiske principper, mangler kommunitarismen den forståelse liberalismen har for, at den dominerende kultur har måtte undertrykke andre kulturer for at blive den dominerende. Kulturer, som det pluralistiske samfund skal kunne rumme, hvis borgerens selvbestemmelse skal kunne udfoldes.⁵¹ Dermed indeholder det tredje argument for kommunitaristernes sociale tese også en pointe om, at liberalisterne og kommunitaristerne kan lære af hinanden. Alt i alt mener Kymlicka, at kommunitarismens sociale tese peger på en række problemer, som liberalismen bliver nødt til at løse. Herunder både vigtigheden af kollektive aktiviteter og fællesskabsfølelse i samfundet. Men det vigtigste liberalismen kan lære af den sociale tese, mener Kymlicka er bevidstheden om at en fri, pluralistisk kultur ikke nødvendigvis understøtter sig selv. Til gengæld mener Kymlicka at kommunitarismen mangler at tage højde for, at kollektive aktiviteter ikke behøver at finde deres udgangspunkt i staten, samt at kommunitarismen mangler en bevidsthed om, at en prioritering af den dominerende kultur selv indeholder en stor risiko for at undergrave den pluralisme i samfundet, som efterlevelsen af den sociale tese skal bevare.

⁴⁹ W., Kymlicka, *Contemporary political philosophy an introduction*, 2 udgave, Oxford, Oxford University Press, 2002. S. 252.

⁵⁰ Ibid. S. 253-254.

⁵¹ Ibid. S. 260-261.

Hayeks kritik af planlægningsøkonomi

I bogen *The Road to Serfdom* kritiserer Hayek totalitarisme og planlægningsøkonomi. I sin kritik af planøkonomi anerkender Hayek, at planlægningsøkonomer har ret i, at vi ville kunne nå næsten alle tænkelige tekniske mål, hvis det mål blev gjort til samfundets eneste. Med dette mener han, at hvis en gruppe eksperter eksempelvis blev sat til at planlægge en verdensomspændende løsning på klimaforandringerne, og hele verden blev indrettet efter deres anbefalinger, ville problemet være løst på relativt kort tid. Men et af planlægningsøkonomiens grundlæggende problemer er, at opnåelsen af det mål ville ske på bekostning af alle andre. Menneskeheden har ikke kun ét mål, men i stedet mange forskellige mål og idealer, der er gode og værd at efterstræbe. Derfor er vi ikke i stand til at vælge én målsætning på bekostning af de andre. Den frustration, der kommer af ikke at kunne nå det mål man selv anser for vigtigst, eller kun kunne opnå dele af det, mener Hayek driver mennesker til at anse planlægningsøkonomi som alternativet til den eksisterende orden.⁵² Målet er opnåeligt, hvis alle menneskehedens kræfter kastes imod det, men problemet opstår når målet skal vælges, da mennesker er forskellige med forskellige mål. Og som Hayek beskriver det: *we all think that our personal order of values is not merely personal, but that in a free discussion among rational people we would convince the others that ours is the right one*.⁵³ Menneskets forskellighed kommer til udtryk i, at selvom vi kan blive enige om at en række mål har værdi, er vi uenige om hvordan de mål skal prioriteres. Det fører til, at når mål skal vælges tager vi udgangspunkt i, at vores egen prioritering er den rigtige, og at vi skal overbevise de andre. Så selv hvis der kunne opnås en enighed om, at samfundet skulle omlægges til en planlægningsøkonomi, ville der opstå uløselige stridigheder om hvad målet med planlægningen skulle være. For planlægningsøkonomien kan kun understøtte ét mål helt, på bekostning af alle andre.

På baggrund af sin kritik af planlægningsøkonomi, kritiserer Hayek kollektivistiske samfund, idet han anser det samlende element for alle kollektivistiske idéer som værende at organisere samfundets arbejde imod ét socialt mål.⁵⁴ Hayek mener, at forskellige former for kollektivismе adskiller sig fra hinanden ud fra, hvilket mål de har for samfundet. Her står kollektivismе som modsætning til liberalisme og individualisme, idet kollektivismе ikke anerkender ”*autonomous*

⁵² F., Hayek, *The Road to Serfdom*, New York, Routledge, 1944. S. 55

⁵³ Ibid. S. 57.

⁵⁴ Ibid. S. 59.

spheres in which the ends of the individuals are supreme".⁵⁵ Dermed forstået, at kollektivismen tilsidesætter samfundets individers selvbestemmelse og mål, ligesom planøkonomi tilsidesætter alle andre større målsætninger end den, der planlægges ud fra. På baggrund af denne tilsidesættelse af individet, mener Hayek at alle former for kollektivismen kan anses som værende totalitære. Totalitær i denne forståelse vil sige et tankesæt, der ønsker at organisere samfundet således at dets ressourcer rettes mod ét fælles mål.

Kollektivismen beskriver ofte samfundets fælles mål som det fælles gode, eller samfundets generelle velfærd. Dette mener Hayek viser problemet med kollektivismen, da han ikke anser det som muligt at beskrive det fælles gode ud fra ét enkelt opnåeligt mål. Det skyldes, at den generelle velfærd i et samfund, består af alle medlemmerne i samfundets velfærd, og hvert enkelt medlems behov kan opfyldes på et utal af måder.⁵⁶ Dermed kan velfærd i et samfund ikke "*be adequately expressed as a single end, but only as a hierarchy of ends, a comprehensive scale of values in which every need of every person is given its place*".⁵⁷ Med dette mener Hayek, at begreber som det fælles gode, eller den generelle velfærd aldrig kan forsimples til at være ét enkelt mål. For at danne et begreb om det fælles gode må man i stedet definere en række mål, og opsætte rammer for, hvordan der prioriteres mellem disse. Dermed må deres udgangspunkt være et etisk kodeks, der kan prioritere mellem alle samfundets medlemmers værdier og mål.⁵⁸ Til dette kommenterer Hayek, at der endnu ikke findes et etisk kodeks, der er komplet og komplekst nok til at kunne danne en samlet plan for samfundet ud fra. Han mener samtidig, at dannelsen af sådanne etiske kodeks går imod den historiske udvikling, hvor samfundet indeholder flere forskellige forestillinger om etiske kodeks, samt at disse indeholder færre regler for individets opførsel end i tidligere tider. Med dette mener Hayek, at hvor et individs dagligdag tidligere var bundet af traditioner for opførsel, er individet i dag fri til at vælge hvordan det vil leve sit liv, og samfundet har plads til mange forskellige forestillinger om, hvordan et liv kan leves. Hayek debatterer ikke her, hvorvidt et altomspændende etisk kodeks er ønskværdigt at stræbe efter, men han pointerer at det ville være nødvendigt at afskaffe samfundets rummelighed af individers forskellige livsmål for at indføre et sådanne etisk kodeks i samfundet.⁵⁹

I stedet for kollektivismen fremhæver Hayek individualismen. Han beskriver det grundfakta individualismen bygger på således: "*it is impossible for any man to survey more than a limited*

⁵⁵ F., Hayek, *The Road to Serfdom*, New York, Routledge, 1944. S. 60.

⁵⁶ Ibid. S. 60.

⁵⁷ Ibid. S. 60.

⁵⁸ Ibid. S. 60.

⁵⁹ Ibid. S. 61.

field, to be aware of the urgency of more than a limited number of needs".⁶⁰ Med det menes, at det enkelte menneske kun er i stand til at forestille sig en lille del af de mål, behov og værdier der er i samfundet. Det betyder, at hvad enten et individ ønsker at handle ud fra egennytte eller andres bedste, har denne altid kun en begrænset viden at handle ud fra. Når individet ud fra dette danner et værdiheiraki til at prioritere mellem forskellige mål, er disse værdiheirakier dermed ikke fuldstændige. Der vil eksistere mål og værdier, som hierarkiet ikke tager højde for.⁶¹ Ud fra dette konkluderer individualismen, at individet er den højeste autoritet omkring sine egne mål, og derfor må tildeles autoritet til at bestemme dets egne handlinger, der har til formål at opnå disse mål. Ved denne forståelse bliver sociale mål til mål, der enten kun kan opnås eller lettest opnås gennem mange individers samarbejde. Disse fælles handlinger opstår inden for grupper af individer, der har samme mål, men individerne behøver ikke nødvendigvis at have samme værdiheiraki. Det skyldes, at opnåelsen af et fælles mål for et individ kan være en del af opnåelsen af et andet, individuelt mål, mens det for et andet individ kan være et endemål i sig selv. Hayek mener dog, at individer tiltrækkes af fælles mål, der kan bruges til at opnå en række forskellige individuelle mål, da det fælles mål dermed har større sandsynlighed for at kunne opfylde deres egne behov. Et eksempel på dette er markedet, hvor individers handlinger for egen fortjeneste hjælper andre med at opnå deres mål. En skomager kan sælge løbesko for at tjene penge til sine egne mål, men løbeskoene hjælper andre til at nå deres mål om at komme i form. Hayek anser organisationer og stater for at bestå af individer, der arbejder sammen for at opfylde et eller flere fælles mål. Men lige som individer, har organisationerne en begrænset handlingssfære og viden om sine mål og værdier. Organisationens, eller statens, handlemuligheder for at opnå sine mål, er begrænset af hvor villige medlemmerne er til at foretage de nødvendige handlinger, og denne villighed mindskes desto større handlingens omfang er. Det skyldes, at desto flere kræfter et individ skal bruge på at opnå et fælles mål, desto færre kræfter har individet til at handle for at opnå sine egne mål.⁶²

Alt dette medfører, ifølge Hayek, at staten i sin lovgivning kun bør lovgive omkring situationer, der kan generaliseres frem for specifikke situationer. På den måde kan individet agere frit i situationer, der er afhængigt af tid og sted. Det skyldes, at individet kender sin egen situation, og situationen omkring dennes mål, bedre end staten. Når statens lovgivning lægges omkring generaliserede situationer, er det muligt for individet at forudse statens handlinger og tage højde for disse i

⁶⁰ F., Hayek, *The Road to Serfdom*, New York, Routledge, 1944. S. 63.

⁶¹ Ibid. S. 63.

⁶² Ibid. S. 63.

planlægningen af sine egne handlinger.⁶³ Dette mener Hayek er grundlæggende for liberal lovgivning. Alle stater bliver nødt til at foretage handlinger og begrænse sine borgere gennem lovgivning, men lovgivning ud fra liberale principper gør det muligt for borgerne både at forudse statens handlinger og planlægge ud fra disse, samt at være sikret mod indblanding i deres egne affærer, hverken fra staten eller andre borgere. Hayeks eksempel på dette er lovgivning om bygningsregulering og sikkerhedslovgivning på fabrikker. Disse typer af love er statslig indblanding i markedet, men så længe de er tiltænkt til at være permanente, så det er muligt at planlægge ud fra dem, og søger at beskytte befolkningen uden at favorisere eller diskriminere bestemte dele af befolkningen, lever lovgivningen op til de liberale principper.⁶⁴

⁶³ F., Hayek, *The Road to Serfdom*, New York, Routledge, 1944. S. 79.

⁶⁴ Ibid. S. 84.

Det borgerlige samfund som et liberalt samfund.

Det borgerlige marked

I essayet *Derfor er markedet borgerligt* argumenterer Mikael Jalving for, at det frie marked er kernen i borgerlighed, da det understøtter samfundet og dets liberale værdier. Jalving mener, at markedet frembringer kultur og gør os både rigere og friere. Det første skyldes, at handel og velstand skaber kunder, der har overskud til at forbruge kunst og kultur. Her trækker Jalving på Tyler Cowen, der mener at kultur kun kan være kommerciel. For at skabe kunst, er der brug for ressourcer, og de ressourcer kommer kun hvis der er kunder, der vil betale for dem. Samtidig understøtter handel menneskelig kreativitet, ved at bringe mennesker i kontakt med hinanden på tværs af kulturer. Fri handel på tværs af lande drager handlende til sig med drømmen om profit, og bringer dem i møde med andre livsmåder, religioner og værdier. På den måde møder et lands borgere andre levemåder, og får dermed bedre mulighed for at reflektere over deres egne valg af livsveje.⁶⁵ Jalvings pointe om, at markedet stiller mennesket friere, beskriver han som, at markedet *”sætter os i stand til at få (nogle) af vores drømme opfyldt, selvom vi ikke deler dem med andre, og formentlig ville være meget uenige om, hvilke behov der skulle dækkes, hvis vi skulle afgøre det kollektivt.”*⁶⁶ Med markedet er der plads til uenighed i samfundet om, hvad vores ressourcer skal bruges på, idet der er enighed om at det står folk frit for at benytte deres egne ressourcer som de selv ønsker. På den måde har den enkelte borger nemmere ved at få opfyldt sine behov, end hvis borgeren skulle overtale en lang række borgere med andre behov til at dække dem, eller finde en gruppe borgere med samme behov som dem selv.⁶⁷ Jalving anser samtidig handel som en livsbetingelse. For at få fat på mad bliver langt de fleste nødt til at købe det, og sælgerne af maden er afhængige af salget for at skaffe sig midler til andre fornødenheder. Dermed bliver priserne fastsat ud fra både sælgers og købers behov, da køber har brug for at maden koster så lidt som muligt, mens sælger har brug for at tjene så meget som muligt til sine egne behov. Hvis prisen er for høj, bliver maden ikke solgt, og hvis prisen er for lav, kan madforretningen ikke fortsætte, og kunden kan ikke længere købe mad. Markedets handel driver samfundet frem til alles bedste, men er drevet af den enkelte borgers selvinteresse.⁶⁸

⁶⁵ M., Jalving *”Derfor er markedet borgerligt”* i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008. S. 40-41.

⁶⁶ Ibid. S. 41.

⁶⁷ Ibid. S. 41.

⁶⁸ Ibid. S. 44.

Jalving mener, at da klassisk liberalisme fremlagde samfundet som noget andet og mere end staten, pegede de bl.a. på den rolle markedet spillede i udførelse af borgernes liv og valgmuligheder uden for statens orden og kontrol.⁶⁹ Det fører til Jalvings forståelse af borgerlighedens største udfordring i dag. Han mener, at borgerlige bør kæmpe for borgernes forståelse om, at samfundet er andet og mere end staten.⁷⁰ Jalving pointerer, at liberalismen og markedet skabte rammerne for at borgerne gennem deres egne frie valg fik mulighed for at skabe bedre forhold for en lang række mennesker de ikke selv kendte, ved at det arbejde de udførte for at deltage i markedet, kom andre til gode, selvom det blev udført af selvinteresse. Gennem køb og salg af arbejdskraft deltager borgerne i civilsamfundet, og understøtter hinandens muligheder for selvbestemmelse.⁷¹

Borgerlighed og åndelig velfærd

I essayet *Kritik af velfærds-kulturen* fremlægger Anders Madsen frihedsrettighederne som grundlaget for samfundets åndelige velfærd. Til at beskrive åndelig velfærd refererer Madsen til Henning Fonsmark, der beskriver åndelig velfærd som det sande mål for velfærdssamfundet. Der udmøntede sig gennem 1950'erne og 1960'erne ved at politikere gennem folkeoplysning og opdragelse forsøgte at skabe de bedste rammer for, at befolkningen af egen drift tog de bedste valg i deres måde at leve og være. Her forstås åndelig velfærd som et samfund, der klæder sine borgere på mentalt, eller åndeligt, til at fungere som autonome borgere der tager ansvarlige valg for dem selv.⁷² Madsen mener, at hvis målet med velfærdssamfundet er åndelig velfærd, er der brug for et opgør med den nuværende velfærds-kultur. Denne mener Madsen bygger på en subjektiv forståelse af velfærd som materiel velstand. Madsen beskriver dette som at ”[d]enne subjektive velfærds-kultur tager ikke udgangspunkt i, hvad der efter en objektiv fordelingsnøgle tilkommer den enkelte, men i, hvad folk selv finder rimeligt”⁷³ Det medfører, at borgernes forståelse af velfærd kommer til at omhandle, hvor mange ressourcer de selv bliver tildelt af staten, og ikke hvordan samfundet som helhed klarer sig. Borgernes fokus bliver dermed ikke at finde måder at opnå deres ønsker på gennem markedet, men på at kræve midler fra staten til at kunne leve deres liv som de vil. Når

⁶⁹ M., Jalving ”Derfor er markedet borgerligt” i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008. S. 49.

⁷⁰ Ibid. S 53.

⁷¹ Ibid. S. 52.

⁷² A., Madsen ”Kritik af velfærds-kulturen” i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008. S. 57-58.

⁷³ Ibid. S. 62.

politikerne giver efter for borgernes ønske, stiger udgifterne til velfærdsstaten løbende.⁷⁴ Dette har, ifølge Madsen, undergravet den åndelige frihed i samfundet, idet de stigende udgifter til velfærdsstaten har krævet at flere midler bliver indkrævet gennem skat. Dermed har man frataget borgerne en række muligheder for at leve anderledes end de fleste hvis de ønsker dette, idet skattetrykket eksempelvis gør det meget svært at spare sammen til at tage orlov et år før folkepensionen. For selvom borgerne kan føle at de får flere midler fra staten, kræver systemet at de først kan få midlerne når de lever op til en række krav, der også gælder for alle andre. Dermed er prisen for den materielle velfærd, at borgerne fratages deres reelle valg af levevis.⁷⁵ Samtidig mener Madsen også, at velfærdsstatens finansiering risikerer at undergrave sig selv. Ved at flytte borgernes fokus fra at tjene penge gennem markedet til at have ret til at modtage penge fra staten, fører borgernes jagt på at maksimere deres eget udbytte til en manglende værdiskabelse. Markedet mister sin plads i borgernes bevidsthed som stedet hvor de skal finde udbytte, men velfærdsstaten finansieres af den værdi markedet skaber. Dermed ender velfærdsstaten med ikke at kunne finansiere sig selv.⁷⁶ Madsens løsning er, at debatten om velfærd i samfundet skal flyttes tilbage til et fælles værdigrundlag, der kan række ud over borgernes individuelle materielle krav. Hermed bliver velfærdsstatens levedygtighed baseret på ”*kulturens evne til at definere sit værdigrundlag og forsvare det.*”⁷⁷ Borgernes evne til at definere deres værdigrundlag, og leve ud fra det, fører os tilbage til åndelig velfærd. Madsen mener derfor, at når målet for samfundet er at borgerne af egen drift skal vælge det liv der er bedst for dem, bliver samfundet nødt til at værne om frihedsrettighederne som dets grundværdier, og gøre sit bedste for at forsvare dem.⁷⁸

Borgerlighed og modkultur

I essayet *Hvad hvis alle andre også gjorde det? Om den borgerlige kulturs realistiske menneskesyn* kommer Dennis Nørmark med et bud på, hvorfor der ikke findes borgerlige modkulturer. Nørmark mener, at hvis man ser på samfundet i dag er det nemt at forestille sig, at der ville kunne opstå borgerlige modkulturer. Velfærdssamfundets fokus på økonomisk lighed, der kræver meget beskatning og anerkender hårdt arbejde mindre og mindre, burde i teorien skabe grobund for

⁷⁴ A., Madsen ”Kritik af velfærdsstaten” i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008. S. 62-63.

⁷⁵ Ibid. S. 64.

⁷⁶ Ibid. S. 65.

⁷⁷ Ibid. S. 69.

⁷⁸ Ibid. S. 69-70.

borgerlige modkulturer. At dette ikke er sket, mener Nørmark skyldes borgerliges samfunds- og menneskesyn.⁷⁹ Nørmark noterer sig, at mange modkulturer bygger på en kritik af kapitalismen, der kritiserer kapitalismens manglende utopiske potentiale. Kritikken udtrykker en skuffelse over, at kapitalismen ikke tager ansvar for samfundets problemer, og har et mål for, hvordan samfundet udvikler sig bedst inden for dens system. Denne del af modkulturerne indeholder borgerlighed ikke, idet borgerlige anser kapitalisme alene som en produktionsform.⁸⁰ Ansvar for at løse samfundets problemer findes i stedet i andre dele af civilsamfundet, eksempelvis familien. Ifølge Nørmark anser borgerligt-liberale menneskets livsverden som bestående af forskellige domæner, der hver især indeholder deres egen etik, og kan løse forskellige af samfundets problemer.⁸¹ Det skyldes, at borgerligt-liberale ”*modsætter sig totalitære ideer om, at ét normsæt skal gennemsyre alle livets forhold.*”⁸² Hvis borgerne skal være frie til at leve som de vil, må der gælde forskellige normer i det offentlige, det private og markedet. Eksempelvis skal kapitalismen skabe profit og vækst, og denne vækst kan bruges i det offentlige til at løse problemer i samfundet, men de to verdener har forskellige spilleregler.⁸³ Borgerligt-liberales åbenhed over for disse forskellige livsverdener skyldes, at de er ”*alt for usikre på, hvad der faktisk er sandt, godt og retfærdigt.*”⁸⁴ En borgerligt-liberal er ifølge Nørmark skeptisk over for, at de selv er i stand til at definere hvad det gode liv er for andre. De ser i stedet samfundet som selvorganiserende, det vil sige at samfundet gennem markedet og civilsamfundet langt hen ad vejen rent evolutionært finder løsningerne på samfundets store problemer.⁸⁵ Dermed bliver Nørmarks svar på, hvorfor der ikke findes en borgerlig modkultur, at borgerlige ikke ønsker at skifte systemet ud. For borgerligt-liberale er skeptiske over for, at der overhovedet findes et stort system, der omfatter hele samfundet. Der findes en række livsverdener, som vi alle kan deltage i og bliver påvirket af, men mennesket er sig selv, og ikke bare et produkt af sine omstændigheder. Det gode er ikke det samme for alle, men i vores interaktioner med hinanden tilpasser vi os hinandens behov, og finder dermed over tid løsninger på samfundets problemer.⁸⁶

⁷⁹ D., Nørmark, ”Hvad hvis alle andre også gjorde det? Om den borgerlige kulturs realistiske menneskesyn” i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylding, Narayana Press, 2008. S. 144.

⁸⁰ Ibid. S. 154.

⁸¹ Ibid. S. 155.

⁸² Ibid. S. 155.

⁸³ Ibid. S. 155.

⁸⁴ Ibid. S. 157.

⁸⁵ Ibid. S. 157-158.

⁸⁶ Ibid. S. 168.

Liberalisme og kultur

I essayet *Orden uden kultur?* undersøger Morten Ebbe Nielsen forholdet mellem liberalisme og kultur. Nielsens hovedtese er, at et samfund ikke kan have en liberal orden, uden at staten blander sig i kulturen, for at sikre at samfundets kultur er liberal. For Nielsen betyder en liberal orden, at samfundets politiske, legale og økonomiske system har individets frihed som sit højeste mål. For at et sådan samfund kan overleve, må det gøre sit bedste for at sikre at dets borgere har liberale tanker og praksisser, samt en loyalitet over for den liberale orden i samfundet.⁸⁷ Nielsen anser liberalismen som generelt kulturskeptisk, idet den fokuserer på individets frihed og evne til at vælge sin egen levevis, samt mener at staten så vidt som muligt skal holdes ude af privatlivet.⁸⁸ Men Nielsen mener, at liberale bør forholde sig til kulturen som et politisk spørgsmål, idet kulturen danner baggrund for individets essentielle valg ”*hvorfor det følger at kvaliteten af kulturer, som individet kan tage del i og vælge ud fra, må være afgørende for individets liv og livskvalitet.*”⁸⁹ Liberalismens idealer om individuel frihed og generel lighed i samfundet, kan ikke lade sig gøre i praksis, hvis ikke de rammer kulturen danner for individets valg indeholder en respekt for disse værdier.⁹⁰ Nielsen mener ikke, at liberale individer opstår generelt i samfundet, uden at samfundets kultur er indrettet således, at borgerne får mulighed for at udvikle sig til liberale individer. Det kræver at samfundet er pluralistisk, så individet præsenteres for forskellige bud på hvad en god livsform er. At samfundet er tolerant, så der dermed er plads til den forskellighed der opstår, når borgerne vælger forskellige livsformer. Samt at kulturen fremmer individets autonomi. Det vil sige, at borgerne uddannes til at debattere og reflektere over forskellige bud på det gode gennem frie diskussioner, og lærer at være skeptiske over for dogmatik.⁹¹

Nielsens bud på, hvordan en liberal stat beskytter sin liberale kultur, findes i to begreber: loyalitetskravet og liberal kulturalisme. ”*Loyalitetskravet siger, at enhver demokratisk politisk orden er afhængig af sine borgeres generelle opbakning, eller loyalitet.*”⁹² Med dette mener Nielsen, at statens eksistens er afhængig af at borgerne er loyale for de værdier staten giver udtryk for i sine handlinger, hvilket i et liberalt samfund inkluderer at reflektere over og kritisere statens

⁸⁷ M., E., Nielsen ”Orden uden kultur?” i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008. S. 191.

⁸⁸ Ibid. S. 193.

⁸⁹ Ibid. S. 196.

⁹⁰ Ibid. S. 196-197.

⁹¹ Ibid. S. 202.

⁹² Ibid. S. 203.

handlinger når det er passende.⁹³ Ved liberal kulturalisme mener Nielsen, at liberalismen indser at værdier nedarves og læres gennem kulturen, og dermed accepterer at staten bliver nødt til at indholdsbestemme visse elementer af kulturen, eller kulturerne, i samfundet for at kunne bevare den liberale politiske orden.⁹⁴

Analyse af borgerlighed som liberalisme

I alle fire ovenstående beskrevne essays, går individets frihed til at vælge deres egen levemåde igen. Men der er tilsyneladende en stor forskel på, hvordan de fire essayister hver især anskuer, hvordan denne frihed sikres det enkelte individ, og beskyttes i samfundet generelt. I essayet ”Derfor er markedet borgerligt” placerer Jalving markedet som kernen i det borgerlige forsvar for individets ret og evne til, at leve som det vil. Når Jalving skriver at markedet ”*sætter os i stand til at få (nogle) af vores drømme opfyldt, selvom vi ikke deler dem med andre, og formentlig ville være meget uenige om, hvilke behov der skulle dækkes, hvis vi skulle afgøre det kollektivt.*”⁹⁵ er det udtryk for, at Jalving anser markedets materielle transaktioner og profitstruktur som grundlæggende og frisættende mekanismer i samfundet. Ifølge Jalving gør markedet individet uafhængigt af specifikke andre og giver individet klare værktøjer til at opnå sine mål. Jalvings forsvar for markedet beskriver dermed ikke markedet som godt i sig selv, men godt fordi det giver individet mulighed for at opnå ressourcer, valgmuligheder og uafhængighed. En del af Jalvings forsvar for det frie marked er en anden afledt effekt af handel, at det understøtter andres handlemuligheder på trods af at borgerne ikke har en relation til hinanden.

Jalvings syn på markedet understøttes af både Tocquevilles beskrivelse af handel i et demokratisk samfund og Hayeks kritik af planøkonomi. Tocqueville beskriver, hvordan lighed i samfundet fører til at arbejde, bliver en dyd, og at det dermed bliver tydeligt at profit er vejen frem til at sikre sit eget velbefindende og ændre sin status i samfundet. Det er denne dyd Jalving fremhæver som borgerlig, arbejdet og jagten på profit bliver en fælles ageren mellem borgerne, hvor de uden statens indblanding kan tage valg, der understøtter deres egen levemåde og livssyn. Igen er det dog værd at notere sig, at Jalving er mere interesseret i de frisættende konsekvenser af det frie marked, og den ramme for social interaktion uden for statens ramme som markedet muliggør. Staten bliver overladt til at danne ramme for den politiske offentlighed, mens marked danner en af grundstenene i

⁹³ M., E., Nielsen ”Orden uden kultur?” i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008. S. 203.

⁹⁴ Ibid. S. 204.

⁹⁵ M., Jalving ”Derfor er markedet borgerligt” i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008. S. 41.

civilsamfundet og borgernes omgang med hinanden. Her understøttes hans pointe af Hayek, der selv kritiserer kollektivistiske systemer for ikke at tage højde for forskellene mellem forskellige individers mål og værdier, samt at både individer og organisationer altid handler ud fra et begrænset vidensgrundlag. På grund af dette mener Hayek, ligesom Jalving, at den bedste måde at understøtte individets handlemuligheder er gennem et frit marked, hvor det står alle frit at handle ud fra deres egne værdier og mål, da man ellers risikerer at forhindre opnåelsen af gode mål man ikke kendte til. For både Hayek og Jalving kan individets handlinger på markedet anses som autonome sfærer, hvor individet handler ud fra sine egne mål. Men da individet ikke råder over al information, tager individet handlinger, der også påvirker andres mål. Selvom Jalving ikke beskriver kollektive markedshandlinger, stemmer hans holdning til den afledte effekt af handel også overens med Hayeks beskrivelse af kollektive markedshandlinger. En række individer kan gå sammen for at opnå et fælles mål, men det er sandsynlig at mange af de involverede individer kun er interesserede i, hvad det fælles mål gør for opnåelsen af deres egne mål eller delmål. Dermed kan individet handle ud for egeninteresse, men arbejde for et fælles gode. Også Jalvings holdning om, at statens primære opgave er at danne ramme for den politiske offentlighed, og dermed holde sig ude af markedet finder genklang hos Hayek. For selvom Hayek mener, at man ikke kan komme uden om en vis grad af statslig indblanding i markedet, mener han at dette bør gøres på en måde som er forudsigelig, så borgerne kan planlægge ud fra dem.

Et andet essay, der lægger vægt på markedets rolle i samfundet, er *Hvad hvis alle andre også gjorde det? Om den borgerlige kulturs realistiske menneskesyn*. Heri mener Nørmark, at borgerlige ikke anerkender den kapitalismekritik, der opstår i modkulturer, da borgerlige ikke anser kapitalismen som det dominerende system i samfundet, men som en del af en række forskellige domæner i samfundet. Kapitalismens jagt på profit og vækst kan støtte de andre domæner, men ikke styre dem. For Nørmark har det frie marked dog ikke en lige så dominant plads i borgerligheden som hos Jalving. Men det mål Jalving tilskriver borgerligheden at have, inkluderingen af det frie marked i samfundet, passer på den kerne i borgerligheden Nørmark selv beskriver. Det kan ses ved, at Nørmark skriver at borgerlige ”*modsætter sig totalitære ideer om, at ét normsæt skal gennemsyre alle livets forhold.*”⁹⁶ For både Jalving og Nørmark er borgerlighedens kerne at give borgerne mulighed for at udleve deres egen levevis, så uafhængigt af andre som muligt. Selvom Nørmark

⁹⁶ D., Nørmark, ”Hvad hvis alle andre også gjorde det? Om den borgerlige kulturs realistiske menneskesyn” i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008. S. 155.

ikke beskriver det frie marked som en kerne, påpeger han at kapitalismen er med til at understøtte andre domæner af samfundet, samt er en del af samfundets måde at finde løsninger på samfundsproblemer. Og selvom Jalving ikke beskriver andre dele af civilsamfundet, argumenterer han for opfattelsen af samfundet som andet og mere end staten. Han beskriver blot vigtigheden af markedet som en del af dette andet, og kan siges at være enig med Nørmarks beskrivelse af markedets rolle. Nørmarks beskrivelse af samfundet som bestående af en række forskellige livsverdener finder genklang hos Hayek. Hayek beskriver kernen i individualismen som forståelsen af, at individet kun har en begrænset viden, og at dette går igen gennem hele samfundet, dog med forskellig grad af viden, lige fra organisationer som firmaer til statens egne organisationer. Alle mennesker kan dermed handle ud fra, hvad de selv mener er bedst for dem selv, men kender ikke nok til andre mennesker til at vide, hvad de andre selv anser som det bedste for dem selv. Denne lighed mellem Nørmark og Hayek er også at finde i Nørmarks udtalelse om, at borgerlige modsætter sig ideer om at ét normsæt skal gå igen gennem samfundet. I Hayeks kritik af planøkonomi kritiserer han netop planlægning for at prioritere ét mål på bekostningen af alle andre. Borgerlighed som Nørmark beskriver det, stemmer dermed overens med Hayeks syn på individers viden og handlemuligheder, og den måde staten må indrettes på for at understøtte dets borgeres mål. I essayet *Orden uden kultur?* er det tydeligt, at Nielsen langt hen ad vejen er enig i både Jalvings og Nørmarks præmis om, at individets frihed til at vælge sin egen levevis er en kerne i borgerligheden. Nielsen er meget tydelig om, at han anser borgerlighed for at indebære, at man går ind for et liberalt samfund. Hvor hans borgerlighed adskiller sig fra både typisk liberalisme, og til dels også Jalving og Nørmark, er at han mener at borgerlige bør gå på kompromis med liberalismens neutralitet, for at kunne sikre sig at samfundet forbliver liberalt. Hvor Jalving og Nørmark begge fremhæver bevidstheden om civilsamfundet som en kerne i borgerligheden, beskæftiger Nielsen sig med statens rolle. Dermed ikke sagt, at Nielsen er uenig med Jalving og Nørmark. Hans mål er et samfund, der indeholder den individuelle frihed og de politiske og økonomiske principper Jalving og Nørmark fremhæver, men Nielsen er mere interesseret i, hvilken rolle staten spiller i at rammesætte borgernes valg af livsverdener. Nielsens liberale kulturalisme kan dog også kritiseres ud fra Nørmark, idet Nørmark fremhæver det at modsætte sig, at ét normsæt skal gennemsyre livets forhold som en borgerlig grundpræmis. Dertil kan det dog indvendes, at Nielsen argumenterer for at skabe en overordnet samfundsnorm, der skal gøre det muligt for det enkelte individ at leve så tæt på den måde individet selv ønsker som muligt. Dermed kan det siges, at Nielsen og Nørmark er enige om målet, et samfund hvor borgerne selv vælger deres livsverden, men er uenige om midlet. Hvor

Nørmark fremhæver civilsamfundet og adskillelsen af samfundets domæner som midlet til et liberalt samfund, fremhæver Nielsen statens mulighed for at påvirke borgerne til at leve liberalt.

Argumenter for loyalitetskravet og liberal kulturalisme, der er Nielsens svar på, hvordan staten skal understøtte samfundets liberale kultur, kan findes kommunitarismens sociale tese. Nielsens argument om, at *det følger at kvaliteten af kulturer, som individet kan tage del i og vælge ud fra, må være afgørende for individets liv og livskvalitet.*⁹⁷ minder om Taylors grundlag for den sociale tese, der fastsætter at selvbestemmelse kun kan opøves i et bestemt socialt miljø. Dette sociale miljø mener Nielsen er det liberale, og både Jalvings og Nørmarks argumenter kan bruges til at beskrive dette. Nielsens loyalitetskrav minder også om Taylors teori om, at samfund kun overlever, hvis de bevarer deres forståelse for det fælles gode. Nielsen pointerer, at samfundet har brug for at være pluralistisk, hvis borgerne skal kunne blive præsenteret for forskellige livsverdener. Her kan kommunitaristernes syn om, at pluralisme har brug for statens beskyttelse for at kunne overleve i samfundet, understøtte Nielsens argument for, at borgerlige bør gøre op med den liberale neutralitet. Nielsens liberale kulturalisme minder også om kommunitaristernes argumenter. Kommunitaristerne argumenterer for, at samfundets fælles kultur danner den ramme, hvorigennem borgerne lærer at forstå, hvem samfundets politiske principper gælder for. Når disse principper er liberale, videregiver kulturen samfundets liberale værdier. Nielsens loyalitetskrav minder også om kommunitaristernes syn på samfundets legitimitet. Nielsen beskriver loyalitetskravet som, at den demokratiske orden er afhængig af borgernes opbakning, mens kommunitaristerne mener at samfundets legitimitet er afhængig af en fælles forståelse for samfundets fælles gode. Hvis samfundet ser det fælles gode som den demokratiske orden, er staten legitim og har borgernes opbakning. Dermed kan det siges, at Nielsens syn på borgerlighed er at indse at liberalismen bliver nødt til at forholde sig til den sociale tese, og den bevarende rolle staten bør spille i henhold til samfundets liberale kultur.

Essayet *Kritik af velfærdskulturen* adskiller sig på mange måder fra de tre andre essays. I essayet kritiserer Madsen den eksisterende velfærdskultur. Madsens er egentlig enig med Jalving, Nørmark og Nielsen i, at samfundets vigtigste værdi er at individet er frit til at vælge sin egen levevis, og at samfundet værner om frihedsrettighederne. Men Madsen mener, at dette er værdier, der bliver glemt i den nuværende velfærdskultur. Madsen er i det store hele enig med Nielsen i, at samfundet skal

⁹⁷ M., E., Nielsen "Orden uden kultur?" i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008. S. 196.

værne om de grundlæggende, liberale, værdier. Men hvor Nielsen beskriver det som et opgør med liberal neutralitet, er det vigtige for Madsen et opgør med velfærds-kulturen og en tilbagevenden til at fokusere på åndelig velfærd. På den måde er Nielsen og Madsen egentlig enige i, at staten skal spille en rolle i bevarelsen af samfundets liberale kultur. Men hvor Nielsen ikke kommer med konkrete eksempler på, hvordan staten skal blande sig, men kun opfordrer andre borgerlige til at anse kultur som et politisk spørgsmål, har Madsen et klart problem, han mener staten bør løse. Den nuværende velfærds-kultur er for fokuseret på ressourcefordeling og borgerens personlige udbytte. Statens rolle bliver dermed at finde en måde at omstrukturere måden velfærden fordeles, således at fokus vender tilbage til den åndelige velfærd, eksempelvis ved at fokusere på skolesystemet. Gennem hans kritik af velfærds-kulturen, kan det ses at Madsen på mange måder er enig med Jalvings syn på markedets rolle i samfundet. Et af Madsens kritikpunkter af velfærds-kulturen er, at den undergraver det profitdrevne marked som borgernes vej til at realisere deres egne mål. Dermed tildeler han markedet samme rolle i samfundet som Jalving, nemlig den primære metode for borgerne til at opnå deres materielle mål.

Alt i alt er alle fire essayister enige i, at de liberale værdier om at individet bør kunne vælge sin egen levevis er kernen af borgerlighed. Hertil kommer, at essayisterne langt hen ad vejen også er enige i, at det frie marked spiller en stor rolle i at muliggøre at borgerne kan få ressourcerne til at udleve deres mål og levevis. Forskellene i deres syn på borgerlighed kan i stedet ses i den rolle de tildeler staten. Hvor Nielsen og Madsen begge mener, at staten bør spille en aktiv rolle i at bevare det liberale samfund, er Nørmark mere kritisk. Jalving fremhæver også, at borgerlighed indebærer at anse samfundet som andet og mere end staten, noget alle essayisterne er kan siges at være enige i, men ud fra dette er det svært at sige, hvor aktiv en rolle Jalving mener at staten bør spille i resten af samfundet. På trods af forskellene i synet på staten, er der ingen tvivl om, at alle fire essayister anser respekten og kampen for borgernes frie livsvalg som en essentiel del af borgerligheden. Uenighederne imellem dem opstår ikke omkring målet, men om midlet til at nå det mål. Skal det liberale samfund opnås gennem civilsamfundet, markedet og statens liberale neutralitet, eller bør man tage konsekvensen af kommunitaristernes sociale tese og give staten mulighed for at understøtte det liberale samfund, ved at fremhæve, prioritere og beskytte den liberale kultur i samfundet, og dermed sikre dens dominans. Denne konflikt mellem, at efterleve liberale principper og understøtte samfundets dominerende kultur bliver også tydelig i de essays, der anser det borgerlige samfund som en demokratisk monokultur.

Det borgerlige samfund som en demokratisk monokultur.

Borgerlighed og multikulturalisme

I essayet ”Længe leve mangfoldigheden? – Betragtninger angående multikulturen” argumenterer Jesper M. Rosenløv for, at et borgerligt samfund ikke samtidig kan være et multikulturelt samfund. Rosenløv betegner selv sit perspektiv på multikultur som borgerligt-konservativt, ud fra grundpræmissen at ”[e]t borgerligt samfund bygger på en tillidskultur, hvilket står i modsætning til især venstrefløjens traditionelt set positive forståelse for et multikulturelt samfund”.⁹⁸ I løbet af sit essay forsøger Rosenløv både at beskrive, hvorfor den danske kultur er en tillidskultur, og hvorfor han mener at multikultur står i modsætning til denne. Rosenløv begynder med at beskrive rammen for, hvad han mener kan kaldes kultur, men mener ikke, at man behøver at tage udgangspunkt i én kulturforståelse. Han tager dog udgangspunkt i følgende bud på, hvad der kan siges at være dansk kultur: ”Med dansk kultur menes den totale sum af åndelige og materielle frembringelser, sociale institutioner samt tillært og meningsfuld adfærd, som påvirker og regulerer interaktion mellem medlemmerne af den danske kultur”.⁹⁹ Med dette mener Rosenløv, at den danske kultur er summen af alle de i samfundet iboende påvirkninger, der former interaktionerne mellem samfundets kulturelle medlemmer. Kulturens sprog benyttes til at videregive traditioner og opdragelse, der lærer kulturmedlemmerne at interagere med hinanden, samt formidler kulturens åndelige frembringelser. Med disse mener Rosenløv kulturens tro, filosofi, normer, livsindstillinger med mere. Eksempler på de materielle frembringelser er brugsgenstande, redskaber og teknologi, mens de sociale institutioner kan være det politiske system, økonomiske system, retsregler med mere. Kulturen videregives gennem symboler, fælles erfaringer og interaktioner, og Rosenløv fremhæver særligt sproget som kulturens primære symbol, fælles referenceramme og oplærende middel.¹⁰⁰ Gennem denne kulturelle indlæring får alle kulturens medlemmer et kulturelt perspektiv, der kan bruges til at fortolke nye oplevelser, vejlede kulturens medlemmer samt være dannende for det

⁹⁸ J., M., Rosenløv ” Længe leve mangfoldigheden? – Betragtninger angående multikulturen” i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008. S. 72.

⁹⁹ Ibid. S. 73.

¹⁰⁰ Ibid. S. 74.

individuelle kulturmedlems identitet og gøre det lettere for kulturens medlemmer at interagere med hinanden.¹⁰¹

Ud fra denne beskrivelse af en kultur, når Rosenløv frem til at multikultur dermed må være kulturer, der lever inden for samme samfund, men har forskellige kulturelle symboler. Kulturelle symboler forstås her både som fysiske symboler, eksempelvis flag og tegn, men også åndelige symboler som et fælles sprog, historie, legender og religion. For at beskrive dette, bruger Rosenløv Skandinavien og det tidligere Jugoslavien som eksempler. Han mener, at hvis man forestiller sig danskere, nordmænd og svenskere, der lever inden for samme stat, er statens samfund stadig en monokultur, da de kulturidentiteter har en udpræget mængde af ligheder i kulturelle symboler, herunder sprog, politisk system, omgangsformer, religion og traditioner. Statens borgere ville kunne siges at have forskellige nationale identiteter, men langt hen ad vejen have den samme kulturelle baggrund. Til gengæld mener Rosenløv at det tidligere Jugoslavien kan siges at have været multikulturelt, da det bestod af befolkningsgrupper med meget forskellige kulturelle symboler, eksempelvis deres religion.¹⁰² Rosenløv mener dog, at et samfund godt kan indeholde grupper af borgere med en anden kultur end majoriteten uden at være et multikulturelt samfund. Han mener i stedet, at samfund kan siges at være multikulturelle ”når grupper af betydelig størrelse over for hinanden søger dominans, eller når mindre grupper søger at udfordre majoritetens kernekultur og dermed søger at præge og dominere samfundets overordnede kulturelle udvikling og værdisæt”.¹⁰³ Med dette mener Rosenløv, at multikulturelle samfund er præget af en kamp om, hvilken kultur, der har retten til at bestemme samfundets overordnede værdisæt. Det betyder ikke, at Rosenløv mener, at der ikke opstår konflikter internt i monokulturer. I takt med at samfund udvikler sig kan der opstå konflikter og kløfter imellem kulturens forskellige grupper, men monokulturer har den fordel, at alle medlemmerne har en fælles forståelse for, hvordan konflikterne skal løses. Samtidig mener Rosenløv heller ikke, at monokulturer ikke kan indeholde forskellige etniciteter, så længe samfundets grupperinger anerkender samfundets kernekulturs dominans, og ikke forsøger at fremhæve deres egne værdier på bekostning af kernekulturens.¹⁰⁴

Som tidligere beskrevet, mener Rosenløv at et borgerligt samfund er baseret på en tillidskultur. Han mener at monokulturer, på baggrund af borgernes fælles forståelse, genkendelse af hinandens

¹⁰¹ J., M., Rosenløv ” Længe leve mangfoldigheden? – Betragtninger angående multikulturen” i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008. S. 75.

¹⁰² Ibid. S. 80-81.

¹⁰³ Ibid. S. 81.

¹⁰⁴ Ibid. S. 83.

synspunkter og interne konflikthåndteringer, er bedre rustet til at opbygge en tillidskultur end multikulturer, med deres kamp for dominans af værdier. Han fremhæver tillidskulturen som vigtig for borgerlige, da civilsamfundet er afhængigt af tillid for at kunne fungere ordentligt. Med civilsamfund mener Rosenløv de frivillige og formålsbestemte sammenslutninger i samfundet, der hverken er baseret på familietilknytning, statslige instanser eller markedshandlinger. Hertil kan det tilføjes, at både staten og markedet også kan siges at være afhængige af tillid i samfundet ud fra Rosenløvs teori, men Rosenløv selv beskriver kun civilsamfundets afhængighed af tillidskulturen og civilsamfundets rolle i samfundet. I civilsamfundet lærer borgerne at handle sammen til det fælles bedste, og da civilsamfundet er afhængig af at borgerne interagerer med hinanden, fungerer det ikke uden tillid til, at de andre er med til at bære det fælles ansvar.¹⁰⁵ Rosenløv mener, at civilsamfundet fordrer demokratiske værdier, da "[d]emokratiske værdier indebærer, at man er parat til at handle kollektivt for at opnå fælles mål, indgå kompromis samt anvende demokratiske beslutningsprocesser".¹⁰⁶ Evnerne til at efterleve disse værdier, er netop de evner han mener civilsamfundet lærer borgerne at udføre. Dermed mener Rosenløv, at et borgerligt samfund, baseret på et stærk civilsamfund og demokratiske værdier har de bedste betingelser i en tillidskultur, og at en tillidskultur har de bedste betingelser for at overleve i en monokultur.

Borgerlighed og nationalitet

Søren Hviid Pedersen kommer i starten af sit essay "Nation, lov og folk" med udsagnet: "*Borgerlig kultur er værdsættelsen af det nationale fællesskab, troen på grundlæggende værdier og kærlighed til sit folk*".¹⁰⁷ Han mener derfor, at det centrale spørgsmål for en borgerlig er, hvad det vil sige at være dansk. Det vil sige at acceptere, at man er rodfæstet i og bundet af en bestemt national, historisk og etnisk sammenhæng. Derfor identificerer man sig både med det danske, samt den større sammenhæng af europæiske kultur og historie, som den danske kultur befinder sig i. Samtidig accepterer man også, at denne sammenhæng vejleder en ud fra en ide om, hvad det gode liv er.¹⁰⁸ Det noteres, at Pedersen mener at borgerlighed er en form for konservatisme, der "*er et principielt opgør med både marxisme og liberalisme [da] [b]egge er børn af Oplysningens tanke om det*

¹⁰⁵ J., M., Rosenløv " Længe leve mangfoldigheden? – Betragtninger angående multikulturen" i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008. S. 86.

¹⁰⁶ Ibid. S. 86.

¹⁰⁷ S., H., Pedersen "Nation, lov og folk" i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008. S. 172.

¹⁰⁸ Ibid. S. 172.

emanciperede menneske".¹⁰⁹ Det skyldes, at Pedersen mener at nationen danner rammerne for borgernes ide om det gode liv, ikke, modsat Oplysningens principper, individet selv.

Udgangspunktet for borgerens liv bliver derigennem nationen, bestående af det politiske og folket. Det politiske er loven og de af samfundets værdier, der sætter rammerne for den fælles eksistens internt i nationen, og folket er det fællesskab, der bestemmer retningen for udviklingen af nationen og dens værdier.¹¹⁰

Pedersens menneskesyn er, at mennesket er et kulturvæsen. Med dette mener han at mennesket er et socialt væsen, der er afhængigt af og bliver dannet af sine fællesskaber. Disse fællesskaber er ikke kun påvirkede af nutiden, men overleverer viden og erfaring fra generation til generation gennem traditioner. Det skyldes, at mennesket også er et historisk væsen, med det menes at mennesket altid befinder sig i en specifik kontekst, der er formet både af rum, de fysiske rammer, og tid, de fysiske rammers og fællesskabets udviklingshistorie. Mennesket danner sin identitet ud fra de kulturelle og politiske institutioner der omgiver det, og disse har en udviklingshistorie der giver fællesskabet en fælles historie. Traditioner kommer dermed til at spille en afgørende rolle i at forme det enkelte menneskes identitet. De giver forudsætningerne for, at det enkelte menneske kan finde en mening i den historie og fortælling det identificerer sig med.¹¹¹ Den enkelte tradition bliver "*et argument for måder at opfatte og vurdere mennesket og verden på*".¹¹² Traditionerne videregiver erfaringer fra en generation til den næste, der understøtter deres kulturs verdensopfattelse. Men samtidig er traditionerne en del af en udviklingshistorie, og kan derfor ændre sig over tid. Det er med til at skabe den samlede fortælling om, hvor de nuværende institutioner og traditioner kommer fra, som det enkelte menneske kan identificere sig med.

Efter disse afklaringer, skitserer Pedersen sit bud på borgerlig konservatisme. Som tidligere beskrevet tager den afstand fra de såkaldte lighedsideologier, herunder både kristendom, marxisme og liberalisme. Pedersen mener at religionen og de to ideologier alle har det til fælles, at de har totalitære tendenser. Med dette mener han, at der kun er plads til én sandhed, eller én form for menneske i deres ideelle samfund. Kristendommen har kun plads til én tro, og anser alle mennesker som ens skabt i Guds billede. Marxismen og liberalismen anser begge alle mennesker for lige, ønsker universelle målsætninger og ønsker homogene samfund hvor det kun er det Liberale eller det

¹⁰⁹ S., H., Pedersen "Nation, lov og folk" i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008. S. 172.

¹¹⁰ Ibid. S. 173.

¹¹¹ Ibid. S. 175.

¹¹² Ibid. S. 175.

Kommunistiske menneske. Konservatismen anerkender derimod, ifølge Pedersen, at der findes forskellige kulturer med forskellige værdier. Forskellige folkeslag og nationer anerkender internt kun deres egne kulturelle værdier, men anerkender eksternt at de andre kulturer ser verden anderledes.¹¹³ Det medfører, at Pedersens borgerlige konservatisme lægger særlig vægt på nationens rolle for mennesket. Nationen danner en grænse, der tydeligt markerer et tilhørsforhold, både til andre mennesker og et fysisk område, som er med til at give mennesket dets identitet. Ydermere trækker han på Roger Scruton, der beskriver en sammenhæng mellem national identitet og menneskets tilslutning til en autoritet. Nationen indeholder en række politiske institutioner, og at have en national identitet medfører at man tilslutter sig disse institutioner.¹¹⁴ Medlemmer af nationen er bundet sammen af deres fælles kultur og traditioner som en før-politisk enhed, der er med til at give staten og dens politiske institutioner deres legitimitet. En begrundelse for dette er, at nationens territoriale begrænsninger fører til, at man bliver nødsaget til at regulere samfundets interne adfærd og forpligte sig over for hinanden. Disse erfaringer videregives gennem kulturens traditioner, og danner grundlaget for udviklingen af de politiske institutioner.¹¹⁵ Dette medfører også, at nationer kan eksistere uden stater. Nationen er et fællesskab baseret på et kulturelt og territorielt tilhørsforhold, mens staten er de institutioner, der danner rammen for hvordan politik udføres i nationen. Pedersens borgerlige konservatisme tager også afstand fra legalisme, moraliserende verdensanskuelser og teknokratier. Det skyldes, at alle tre, ifølge Pedersen, undergraver det enkelte menneskes autonomi og demokratiet. Ved legalisme mener Pedersen at universelle rettigheder bestemt ved domstole fjerner muligheden for at løse problemer politisk. Ved demokratiet varetager borgerne i fællesskab at løse problemerne, og dette mistes ved at give domstole for meget magt. Ved kritikken af moraliserende verdensanskuelser mener Pedersen, at politik undergraves ved at holde politiske konflikter op imod moralske normer i jagten på ét moralsk perfekt samfund. Det skyldes, som ved hans kritik af lighedsideologierne, at der i det politiske kun bliver plads til de mennesker, der lever ud fra de dominerende moralske normer. Han mener, at politik ikke skal fastslå sandheder, men være en institution, der giver samfundets borgere mulighed for at fastslå fælles mål, og løse problemer i fællesskab. Der skal være plads til, at borgerne debatterer forskellige mål og principper, hvilket også undergraves af teknokratiet, da dets

¹¹³ S., H., Pedersen "Nation, lov og folk" i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008. S. 176-177.

¹¹⁴ Ibid. S. 178.

¹¹⁵ Ibid. S. 179.

formål bliver at løse problemer ud fra en afbalancering af mål og middel, uden borgernes input. Hermed mistes værdien af, at lade borgerne debattere mål og principper i fællesskab.¹¹⁶

Til sidst hæfter Pedersen sig ved vigtigheden af folket. Hvor nationen er grundlaget for staten, er folket grundlaget for nationen. Han erkender, at dette medfører en opdeling i os og dem. Der er folket, og dem, der ikke er en del af folket.¹¹⁷ For at understøtte den nationale identitet, og dermed grundlaget for samfundets institutioner, må nationen dermed kræve af tilflyttere og mindretal i nationen, at disse accepterer og deltager i den nationale kultur. Uden opdelingen i et os og dem, mistes grundlaget for politik, da der ikke kan sættes en grænse for, hvem der kan deltage som en del af fællesskabet, på lige fod med alle andre i fællesskabet. For at opnå fælles mål, må folket arbejde sammen ud fra en solidaritetsfølelse med hinanden, da samarbejde kræver at man tilsidesætter nogle af sine egne behov for det fælles bedste.¹¹⁸ Ud fra dette mener Pedersen, at demokrati er afhængigt af en fælles levemåde, værdigsæt og identitet mellem borgerne. Et etnokrati, der *”er et folkestyre, hvis fundamentale karakteristika er substantiel lighed mellem borgerne”*.¹¹⁹ Denne lighed er lighed i ophav og oprindelse. Borgere, der er et samlet folk, er lige idet de alle er en del af samme fællesskab, der er påvirket af de samme traditioner, kultur og historie. Borgere deler en identitet, og er derfor i stand til at arbejde mod et fælles bedste, men samtidig bevidst om at det fælles bedste ikke er en utopi, men det fælles mål de sammen er blevet enige om at arbejde hen imod.

Analyse af det borgerlige samfund som en demokratisk monokultur

I de to ovenstående essays bliver et borgerligt samfund beskrevet som et samfund bestående af en dominerende kultur, der er baseret på demokratiske værdier. Begge lægger vægt på samfundets traditioner og værdier, men der er forskel på hvilken rolle de hver især tillægger tillid og tilknytning til et folk. I essayet *”Længe leve mangfoldigheden? - Betragtninger angående multikulturen”* beskriver Rosenløv bevarelsen af den danske tillidskultur som kernen i borgerlighed. Dog kan det siges, at han ikke mener at en tillidskultur i sig selv er borgerligt, da han siger at et *”borgerligt samfund bygger på en tillidskultur”*¹²⁰. Dermed kan det forstås, at en tillidskultur er midlet til at

¹¹⁶ S., H., Pedersen *”Nation, lov og folk”* i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008. S. 182.

¹¹⁷ Ibid. S. 183.

¹¹⁸ Ibid. S. 184.

¹¹⁹ Ibid. S. 185.

¹²⁰ J., M., Rosenløv *”Længe leve mangfoldigheden? – Betragtninger angående multikulturen”* i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008. S. 73.

opnå et borgerligt samfund og ikke målet i sig selv. Derfor må man, for at undersøge hvad Rosenløv mener et borgerligt samfund er, spørge, hvad Rosenløv mener tillidskulturen understøtter i samfundet? Her fremhæver han civilsamfundet, idet han mener at civilsamfundet lærer borgerne at udføre demokratiske værdier. At der er en sammenhæng mellem civilsamfundet og demokratiske værdier i samfundet finder tilslutning i Toquevilles beskrivelse af det amerikanske demokrati. Toqueville beskriver, hvordan politiske foreninger lærer borgerne at selvom de hver især ikke har særlig meget magt, kan store samlings af ligesindede have stor indflydelse på politik og dermed deres egen hverdag. Det mener Toqueville er med til at lære borgerne, at de gennem samarbejde i civile foreninger kan udføre handlinger uden særlig stor risiko, der for individet ville indebære at man sætter en stor del af sin egen ejendom på spil. Men dette er omvendt af, hvad Rosenløv beskriver, nemlig at civilsamfundet lærer borgerne demokratiske værdier. Her kan det tilføjes, at Toqueville beskriver den udvikling indførelsen af demokrati ville have på en kultur. Man kan derfor argumentere for, at i en kultur, der har været demokratisk længe, understøtter civilsamfundet de demokratiske værdier. Det skyldes, at borgernes måder at interagere med hinanden i civilsamfundet, er dannet ud fra den måde borgerne handler i politiske organisationer. Når de civile foreninger er blevet en del af kulturen, vil de dermed være mange borgeres første interaktion med den demokratiske proces. De civile foreninger blev skabt i de politiske foreningers billede, og indeholder dermed demokratiske værdier i de interne interaktioner mellem deres medlemmer, og har dermed overtaget pladsen som den del af samfundet som borgerne lærer at agere politisk i. Et andet argument for dette kan findes i Toquevilles mening om, hvad kernen i demokratiets overlevelse er. Han mener, at demokrati opstår ud fra sociale forhold, der gør borgerne i stand til at indføre frie institutioner og lighed, og at disse overlever da de er med til at skabe en kultur der værdsætter lighed. Denne kultur videreføres ikke kun igennem institutionerne, men også de civile foreninger, og da borgerne igennem disse lærer at værdsætte lighed, er det i deres interesse at videreføre de politiske og civile institutioner, der gør det mulig for dem at være lige. Et eksempel på dette kan være det danske foreningsliv. Frivillige foreninger, eksempelvis sportsklubber og spejdergrupper, er forpligtede til at have demokratisk valgte bestyrelser og generalforsamlinger for alle medlemmer, der godkender foreningens budget og kan danne ramme for store beslutninger om, hvilken retning foreningen skal bevæge sig i. Hvis Rosenløvs syn på politisk borgerlighed er, at man som borgerlig arbejder for at bevare en demokratisk kultur, giver det dermed også mening at borgerlighed vil være at understøtte civilsamfundet.

Den måde Rosenløv mener, man bedst understøtter civilsamfundet, er som tidligere skrevet gennem at understøtte en tillidskultur i samfundet, hvilket han mener står i modsætning til at have et multikulturelt samfund. Rosenløvs udgangspunkt for at undersøge forskellen på en tillidskultur og en multikultur er hans definition af dansk kultur: ”*Med dansk kultur menes den totale sum af åndelige og materielle frembringelser, sociale institutioner samt tillært og meningsfuld adfærd, som påvirker og regulerer interaktion mellem medlemmerne af den danske kultur*”.¹²¹ Problemet med denne definition er, at den fremstår både som cirkulær og alt for åben, idet den definerer dansk kultur som de frembringelser og den adfærd, der påvirker og regulerer medlemmerne af kulturen, uden at sætte rammer for, hvad der gør en til medlem af kulturen. Det er særligt værd at nævne, at denne definition også er i konflikt med Rosenløvs kritik af multikultur, da den åbner op for at når et samfund består af flere kulturer, begynder deres frembringelser og adfærd at påvirke hinandens medlemmer, hvilket medfører at samfundet ifølge Rosenløvs definition så kun har én kultur. Det bør dog nævnes, at Rosenløv selv mener at der er mange forskellige brugbare definitioner af kultur, og at han blot tager udgangspunkt i denne. Men når han indrømmer, at der findes mange forskellige brugbare definitioner, hvad er hans formål så med denne? Rosenløv bruger sin kulturdefinition til at fremhæve den betydning kulturelle symboler, eksempelvis sprog og religion, har på dannelsen af medlemmer af kulturens identitet og deres adfærd mellem hinanden. Samtidig følger Rosenløv også konsekvensen af sin kulturdefinitions åbenhed, idet han mener at kulturel identitet og national identitet ikke er den samme, som set ved hans eksempel med de skandinaviske lande. Dermed indeholder Rosenløvs syn på borgerlighed ikke nødvendigvis nationalisme, da den mål er at understøtte kulturens demokratiske værdier og han anser kultur og national identitet som værende adskilte.

Også Rosenløvs definition af multikultur rummer problemer. Han bruger sin definition til at sige, at multikulturelle samfund er præget af en kamp om bestemmelsesretten af samfundets dominerende værdisæt, men han definerer selv et multikulturelt samfund som et samfund præget af kampe om værdimæssig dominans mellem kulturer. Dermed mangler han et argument for sit syn på multikulturer, da han gør sit syn på multikultur sandt gennem definitionen. Hvilket gør at en diskussion af multikultur ud fra Rosenløvs kritik af denne, må tage udgangspunkt i, hvorvidt Rosenløvs definition af multikultur er passende for den måde andre benytter begrebet multikultur. Det tætteste han kommer på at give et argument for sin definition af multikultur, er eksemplet med

¹²¹ J., M., Rosenløv ”Længe leve mangfoldigheden? – Betragtninger angående multikulturen” i Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008. S. 73.

det tidligere Jugoslavien. Men her kan det til modsvar pointeres, at mange af befolkningsgrupperne i Jugoslavien også havde en del kulturelle symboler til fælles. Rosenløv bruger definitionen til at fremhæve, at han mener at den store forskel på multikultur og tillidskultur er, at borgerne i en tillidskultur har en fælles forståelse for, hvordan man løser interne stridigheder i kulturen. Han beskriver ikke eksplicit, hvordan han mener at stridigheder løses i den danske kultur, men ud fra hvordan han omtaler vigtigheden af civilsamfundet kan det antages, at han mener at de løses ud fra demokratiske værdier. På trods af problemerne med Rosenløvs argumenter, minder hans argumenter for at borgerlige bør kæmpe for at bevare en tillidskultur i samfundet om den sociale tese. Han fremhæver demokratiske værdier som bevaringsværdige og hans definition af multikultur beskriver samme problemstilling som Taylor fremhæver i sin kritik af procedural liberalisme. Han fremhæver at samfundet har brug for et patriotisk sammenhold, der skaber et fællesskab mellem borgere, der ikke kender hinanden, og at dette sammenhold blandt andet dannes af en oplevelse af at dele og forsvare fælles værdier. Rosenløvs syn på politisk borgerlighed er dermed, at man som borgerlig bør arbejde for at bevare samfundets demokratiske værdier. Det sker ved at understøtte civilsamfundet, hvilket kræver at man opretholder en tillidskultur i samfundet. Han mener, at en tillidskultur er afhængig af at samfundet er en monokultur, hvilket medfører at man som borgerlig bør tage konsekvensen af den sociale tese og arbejde for at bevare samfundets dominerende kultur.

Hvor Rosenløv fremhæver det kulturelle fællesskab frem for det nationale beskriver Pedersen i essayet "Nation, lov og folk" borgerlig kultur som værdsættelsen af det nationale fællesskab. Han mener, at dette er kernen i borgerlighed, da nationen danner rammen for borgernes ide om det gode liv. Hvor Rosenløv lægger vægt på kulturelle symboler og den måde en kulturs medlemmer interagerer med hinanden, lægger Pedersen vægt på borgernes identitetsfølelse og derigennem tilknytning til nationen og hinanden. På denne måde minder Pedersens beskrivelse af borgerlig nationalisme om Taylors beskrivelse af patriotisme. Både Pedersen og Taylor mener, at national identitet medfører, at man accepterer og understøtter statens og dens institutioners autoritet. De mener også begge, at en del af national tilknytning er en forståelse for det fælles gode og et fælles sæt af værdier, der danner grundlag for staten. Men Pedersen kan også kritiseres ud fra Taylor, idet Taylor fremhæver at patriotisme også er blevet brugt af despotiske regimer, der modsat frie stater ofte lægger vægt på etnisk tilknytning. Dette står i kontrast til Pedersens holdning om, at et stabilt demokrati er afhængigt af at være et etnokrati. Dermed kan man rette samme kritik for at være totalitær mod Pedersens konservative borgerlighed, som Pedersen retter imod Oplysningens tanker

om det emanciperede menneske. Pedersen kritiserer disse for at være totalitære, idet han mener at de kun giver plads til én sandhed, mens han selv kun giver plads til én etnicitet i demokratiet. Pedersens indvending imod dette er, at hans borgerlige konservatisme kun beskæftiger sig med holdninger og værdier inden for sin egen kultur og nationale grænser, mens Oplysningens tanker giver en beskrivelse af, hvordan hele menneskeheden bør leve. Til liberalismens forsvar kan hertil nævnes liberalismens mål om pluralisme i samfundet, i form af at individet kan vælge sin egen levevis, slev hvis den ikke er liberal, så længe man ikke skader andre eller forhindre dem i at vælge deres levevis. Her er det værd at pointere forskellene mellem Pedersens definition af totalitarisme og Hayeks definition af totalitarisme. Begge definitioner ligner umiddelbart hinanden, idet totalitarisme ud fra begge definitioner kan kritiseres for at undertrykke individets egne livsveje og mål, men hvor Pedersen anser totalitarisme som et samfund, der fremhæver én bestemt levemåde og fremhæver den som den eneste rigtige, anser Hayek totalitarisme som samfund, der organiseres efter at opnå ét primært mål på bekostning af alle andre. Dermed vil eksempelvis liberalisme ikke kunne anses som totalitært ifølge Hayek, idet liberalismen forsøger at stille individet frit til at forfølge sine egne mål. Dette går igen blandt de borgerligt-liberale essayister, hvor Nørmark blandt andet fremhæver, at han anser det som borgerligt at være imod at ét normsæt skal gælde for hele samfundet. Det er interessant, at Pedersen kritiserer liberalismen, når han selv fremhæver demokrati som en af de grundlæggende værdier, som nationalismen skal forsvare. I hans kritik af legalisme, teknokrati og moraliserende verdensanskuelser, påpeger han netop det enkelte menneskes autonomi som noget han mener er bevaringsværdigt og bør beskyttes, hvilket også er en prioritet for liberalismen. I hans kritik af Oplysningens tanker, kalder han også de ideologier han mener er totalitære for lighedsideologierne. Dette står i kontrast til, at han beskriver det folkestyre han ønsker at beskytte som fundamentalt bestående af substantiel lighed mellem borgerne. Han vil dog selv mene, at substantiel lighed adskiller sig fra de andre ved, ikke at have individers rettigheder eller materielle goder som målestok, men værende lighed i form af at alle borgerne er en del af samme nationale fællesskab. Også her passer hans beskrivelse på Taylors begreb om patriotisme, men også med det kulturelle fællesskab som Rosenløv beskriver. Alle lægger vægt på, at borgerne er påvirkede af fælles traditioner, kultur og historie. Den eneste forskel er, at hvor de andre anser tilknytningen til fællesskabet og påvirkning af dette til at være adgangsgivende til det nationale fællesskab, fremhæver Pedersen også etnicitet i form af tilknytning til et folk. Som kritik af dette kan man spørge Pedersen, hvad der er vigtigst. Tilknytningen til et bestemt folk, eller villigheden til at arbejde for det fælles bedste i det samfund man befinder sig i? Pedersen vil nok svare det sidste,

men forholde sig skeptisk til, hvorvidt det er muligt at føle den nødvendige tilknytning til nationen og dens historie, uden selv at være en del af folket.

Ligesom Rosenløv fremhæver Pedersen demokratiet som en af samfundets grundlæggende værdier. Hans beskrivelse af demokratiet bundet både i, at han ønsker at værne om borgernes autonomi samt at han anser viljen til at arbejde for fællesskabets bedste som en del af det at have nationalfølelse. Det medfører, at han fremhæver demokrati som en politisk model, der giver borgerne mulighed for at løse problemer i fællesskab, og blive enige om de fælles mål samfundet skal arbejde hen imod. For Pedersen er det vigtigt at fremhæve, at han ikke mener at politik skal fastsætte sandheder, da de er forskellige fra kultur til kultur. I stedet skal de give borgerne mulighed for at udleve deres autonomi og være med til at sætte retningen for samfundet. Bortset fra Pedersens fokus på forskelle fra kultur til kultur, minder hans holdning til demokrati om mange af de andre essayisters. Som nævnt tidligere, mener Rosenløv at demokratiske værdier indebærer at man er parat til at handle kollektivt for at opnå fælles mål, men også Nielsen beskriver en del af borgerlighed som værende, at kæmpe for at bevare den demokratiske orden. Pedersen fremhæver demokratiske værdier som en af de primære argumenter for hans borgerlige konservatisme, men disse værdier går også igen hos de borgerligt-liberale. Pedersen vil igen selv fremhæve, at han ikke mener at liberalismens verdenssyn gælder for alle kulturer, selvom han fremhæver liberale demokratiske værdier som respekten for borgernes autonomi som grundlæggende for hans egen nationale kultur. Selvom Pedersen fremhæver demokratiske værdier, er det som middel for folket til at bestemme fælles mål. På den måde bliver de borgerrettigheder, som eksempelvis liberalismen anser som en del af de demokratiske værdier, en del af demokratiet som det ser ud nu, der kan ophæves hvis folket gennem demokratiske processer ønsker at ophæve disse. Det tillades af Pedersens syn på pluralisme, hvor ingen værdier kan anses som bedre en andre, så længe i samfundet er et udtryk for folkets fælles værdier og mål.

Både Rosenløv og Pedersen er enige i, at politisk borgerlighed primært omhandler at bevare den dominerende kultur, så samfundets demokratiske værdier kan bevares. De er også enige om, at sammenholdet i samfundet, der skal understøtte statens institutioner og værdier, kommer fra en fælles tilknytning til kulturen. Den største forskel mellem dem, er hvilken rolle det nationale tilhørsforhold spiller i denne tilknytning. Hvor kulturen og de fælles interaktioner er vigtigst for Rosenløv, fremhæver Pedersen den nationale tilknytning til et folk. Pedersen fremhæver den nationale tilknytning i sig selv som en kerne i borgerlighed, mens Rosenløv beskriver arbejdet for at

bevare en tillidskultur som et middel til bibeholdelsen af samfundets demokratiske værdier som kernen i borgerlighed.

Analyse af borgerlighed som respekten for civilsamfundet.

I deres essays kommer det til udtryk, at både Jalving, Nørmark og Rosenløv anser understøttelsen af civilsamfundet som et af politisk borgerligheds vigtigste mål. Jalving forholder sig i sit essay dog kun til den del af civilsamfundet, der er en del af det frie marked. Han mener, at man som borgerlig bør understøtte markedet på baggrund af den afledte effekt af handel, der understøtter individets handlemuligheder og autonomi. Dermed er respekten for markedsdelen af civilsamfundet ifølge Jalving et middel borgerlige kan bruge til at understøtte samfundets liberale værdier. Denne udlægning af civilsamfundets rolle for politisk borgerlighed går igen i Rosenløvs syn på civilsamfundet. Modsat Jalving forholder han sig til hele civilsamfundet, men civilsamfundets rolle som et værktøj for borgerlige går igen. Da han ikke kun forholder sig til markedsdelen af civilsamfundet, understøtter civilsamfundet i Rosenløvs beskrivelse ikke kun individets handlemuligheder og autonomi, men alle samfundets demokratiske værdier. Både Jalvings og Rosenløvs syn på civilsamfundet er derfor foreneligt, idet de værdier Jalving mener markedsdelen af civilsamfundet understøtter kan anses som demokratiske værdier. Dermed kan det antages, at Rosenløv ville være enig med Jalvings syn på et udsnit af civilsamfundet og omvendt. Selvom Nørmark også mener, at civilsamfundet er vigtigt for det borgerlige samfund, adskiller hans syn på civilsamfundet sig en smule fra Jalvings og Rosenløvs syn. For Nørmark er civilsamfundet et af samfundets mange forskellige domæner, på lige fod med staten, der har sin egen etik. Han fremhæver civilsamfundet som et domæne, hvor borgerne finder løsninger på nogle af samfundets problemer, uden behov for statslig indblanding. Men samtidig er han enig med Jalvings pointe om, at disse domæner, eksempelvis markedet, er med til at understøtte individets autonomi. Dermed kan det siges, at Nørmark anser resten af civilsamfundet til at have de samme fordele som Jalving anser markedet for at have. Nemlig at individer gennem at følge deres egne mål, kan påvirke og hjælpe andre de ikke kender. Dermed kan det siges, at også Nørmark anser civilsamfundet som et middel til at understøtte individets autonomi. Ud fra dette kan det antages, at alle tre essayister anser civilsamfundet som et middel til at opnå det borgerlige samfund, men de er uenige i hvor vigtigt civilsamfundet er i sig selv som et mål, og ikke blot et middel til at understøtte individets autonomi og samfundets demokratiske værdier.

Diskussion

Formålet med denne diskussion er, at forsøge at finde et svar på hvad politisk borgerlighed er, samt hvorvidt begrebet er nyttigt. Dette gøres ved at undersøge de tidligere beskrevne forskellige syn på borgerlighed for at finde ud af deres forskelle og ligheder. For at en definition af politisk borgerlighed kan være fyldestgørende, skal politisk borgerlighed som beskrevet af definitionen kunne anses som en politisk retning. Det betyder at politisk borgerlighed skal indeholde en forestilling om hvilken retning samfundet bør bevæge sig og kunne bruges til at underbygge politiske holdninger. Denne forestilling om samfundets retning bør være bred nok til at kunne indeholde alle de syn på borgerlighed, der kommer til udtryk i essayene, men begrænset nok til at kunne adskilles fra andre politiske retninger.

Alle essayisterne beskriver et syn på det borgerlige samfund, men der er forskelle på, hvordan de hver især forestiller sig dette samfund. Umiddelbart er essayene opdelt i, hvorvidt de anser det borgerlige samfund som et liberalt samfund, eller som en demokratisk monokultur. Men hvad er forskellene og lighederne imellem disse to syn? I alle de borgerligt-liberale essays fremhæves individets ret til at vælge sin egen levevis, men essayisterne er uenige om, hvilken rolle staten skal spille i at sikre denne mulighed for borgerne. I de borgerligt-konservative essays fremhæves bevarelsen af Danmarks dominerende kultur som formålet med politisk borgerlighed, herunder bevarelsen af landets demokratiske værdier. Her er det relevant at stille spørgsmålet, hvorvidt essayisternes syn på det borgerlige samfund er præget af deres egne politiske holdninger, der ikke nødvendigvis falder inden for rammen af politisk borgerlighed? Hvis man sammenligner Pedersens syn på det borgerlige samfund med de andre essayister, er der tydelige forskelle. Alle essayisterne lægger vægt på vigtigheden af enten liberale eller demokratiske værdier, men det demokrati Pedersen beskriver er væsentligt anderledes, end det samfund de andre essayister beskriver. Pedersen sætter lighedstegn ved demokrati og etnokrati, og siger dermed at et folkestyre kun kan ske inden for en ramme, hvor borgerne ikke bare har den samme kultur, men den samme etnicitet. Samtidig beskriver han også formålet med demokratiet som værende, at folket kan sætte retningen for deres fælles mål. Her er det indforstået, at den individuelle borger må bøje sig for flertallets beslutning, uanset hvilken levemåde den individuelle borger selv foretrækker. Det står i skærende kontrast til de andre essayister, der alle fremhæver individets autonomi og valg af levevis som målet med det borgerlige samfund. Selv Rosenløv, der ellers deler Pedersens synspunkt om at en borgerlig kultur er en demokratisk monokultur, anser ikke etnicitet som afgørende for, hvorvidt man kan være en del af en demokratisk kultur. Også Pedersens syn på totalitarisme skiller sig ud fra de andre

essayister. Han anklager liberalismen for at være totalitær, idet han anser den for kun at kunne rumme det liberale menneske, men de borgerligt-liberale fremhæver liberalismens mål om at give borgeren frihed til at vælge sin egen livsvej. For Pedersen skal anklagen om liberalismens totalitarisme primært ses i en global sammenhæng. Ud fra liberalismen kan andre landes kulturer anklages for ikke at leve op til liberalismens forestillinger om det gode liv, på trods af at landets kultur indeholder dens egne forestillinger om det gode liv. Dette anser Pedersen som totalitært, da han mener at alle kulturer har ret til deres egne værdier inden for deres egne grænser. Men Pedersens etnokrati kan ud fra liberalismen også kritiseres for at være totalitær. Det skyldes, at Pedersens fremstilling ikke indeholder borgerrettigheder, og dermed kan kritiseres for at tvinge borgerne til at følge flertallets forestilling om det gode liv.

Ud fra disse store forskelle mellem Pedersen og de andre essayister, er det interessant at se på de ligheder, der står tilbage. Pedersen fremhæver vigtigheden af at bevare den eksisterende kultur i samfundet, et synspunkt han deler ikke bare med Rosenløv, men også Nielsen og Madsen. På dette punkt er det Jalving og Nørmark, der adskiller sig væsentligt fra de andre essayister. Jalvings essay omhandler den rolle markedet spiller for det borgerlige samfund, og rummer dermed ikke en beskrivelse af statens rolle i det borgerlige samfund. Han ønsker at fremhæve, at samfundet er andet og mere end staten, men dette udelukker ikke at staten også kan være med til at understøtte borgerens valgmuligheder. Alligevel kan han siges at være kritisk stillet over for dette, da han anser staten som kontrollerende og markedet som et sted borgeren i en hvis grad kan tage valg upåvirket af staten. Også Nørmark er kritisk over for tanken om, at staten bør spille en rolle i bevarelsen af det borgerlige samfund. Her skyldes det at han anser samfundet som bestående af en række forskellige livsverdener, der hver især har deres egne mål og regler. Han beskriver ikke statens livsverden, men tilskriver civilsamfundet at løse samfundets problemer. Han beskriver ikke processen, men det kan tænkes at han mener, at borgere ved at interagere med hinanden i civilsamfundet støder på samfundets problemer, og derigennem kommer med løsninger, hvoraf det er nødvendigt ved nogle løsninger at introducere dem i statens livsverden som love og reguleringer. Det er værd af nævne, at selvom Jalving og Nørmark ikke forholder sig til det direkte, kan man gå ud fra at Jalving og Nørmark er bevidste om, at markedet og civilsamfundet i mange tilfælde ikke ville kunne fungere uden staten. De argumenterer på intet tidspunkt for at afskaffe staten, kun for at den ikke bør gribe alt for meget ind på områder, hvor markedet og civilsamfundet er i stand til at fungere af sig selv. Jalvings og Nørmarks skepsis over for statens indgriben i andre dele af

samfundet står i kontrast til de andre essayister, selvom langt de fleste essayister kan tilskrives at have samme mål for samfundet som Jalving og Nørmark: at individet kan vælge sin egen livsvej i et demokratisk samfund.

Det er interessant at de essayister, der adskiller sig markant fra de andre, alle tilskriver sig selv både som værende borgerlige, men også som tilhørende en politisk ideologi. Pedersen beskriver sig selv som borgerligt-konservativ, mens Jalving og Nørmark beskriver sig selv som borgerligt-liberale.

Det er de ikke de eneste essayister der gør, men det er interessant at de forskelle mellem dem og de andre essayister der kommer til udtryk, kan anses som værende en del af det ideologiske tankesæt de tilskriver sig selv. Jalvings og Nørmarks skepsis over for statens indgriben kan siges at være liberal, mens Pedersens tanker om, at hver kultur har sine egne værdier, og at disse værdier alle er lige gode, så længe de befinder sig inden for deres egen kultur, kan siges at være konservativ. På grund af de ligheder, der findes mellem alle essayene, kan det siges at politisk borgerlighed rummer dele af både liberalisme og konservatisme, idet langt de fleste essayister anser individets autonomi og demokratiske værdier som bærende for det borgerlige samfund. Samtidig lægger langt de fleste essayister også vægt på vigtigheden af at bevare samfundets kultur, for at dets værdier og institutioner fortsat kan eksistere. Ud fra forskellene mellem Pedersens, Jalvings og Nørmarks essays og de andre essayisters, bliver det tydeligt at idet politisk borgerlighed rummer både dele af liberalisme og konservatisme, kan man adskille borgerlige i borgerligt-liberale og borgerligt konservative. Med det menes, at et syn på samfundet kan have en kerne af politisk borgerlighed, men hælde mere til en liberal eller en konservativ anskuelse af samfundet. Dermed må det også være muligt at være liberal eller konservativ, uden at være borgerlig. For at kunne adskille den borgerligt-konservative eller den borgerligt-liberale fra den konservative eller den liberale, må vi finde kernen i borgerligheden.

Alle essayene har i forskellig grad lagt vægt på bevarelsen af samfundets liberale og demokratiske værdier og kultur, men der er uenighed om hvilken rolle staten spiller i bevarelsen af disse. Denne konflikt imellem kulturbevarelse og skepsis over for statens indgriben i civilsamfundet er beskrevet i Kymlickas sammenligning af liberalisme og kommunitarisme. Kymlicka mener, at den største forskel mellem kommunitaristernes sociale tese og liberalisterne er, at kommunitaristerne ikke mener at et socialt miljø, der giver individet mulighed for at foretage meningsfulde valg, kan opretholdes i en værdineutral stat. Denne konflikt kan også findes i essayene. Det er særligt tydeligt i forskellene mellem essayisterne, der mener at et borgerligt samfund er et liberalt samfund. Som beskrevet i analysen, er den største forskel mellem de borgerligt-liberale essayister, hvor meget de

hver især mener at staten bør have mulighed for at blande sig i civilsamfundet med det formål at bevare samfundets liberale værdier. Samtidig er den største lighed mellem de borgerligt-konservative og halvdelen af de borgerligt-liberale essayister, at de mener at staten bør beskytte samfundets dominerende kultur. Her er det værd at notere sig Kymlickas kritik af den sociale teses første argument. Han mener, at staten kan forholde sig værdineutralt og stadig understøtte den dominerende kultur, ved at forbedre mulighederne for udførelsen af civilsamfundets kulturelle aktiviteter. Denne metode finder genklang hos essayisterne, hvor særligt Jalving, Nørmark og Rosenløv fremhæver civilsamfundet som den primære metode til at bevare samfundets liberale og demokratiske værdier. Det er tydeligt ud fra essayisternes argumenter for at understøtte samfundets liberale og demokratiske værdier, at de ikke mener at en liberal kultur nødvendigvis understøtter sig selv. Dette kan særligt ses ved de borgerligt-konservative essayisters argumenter imod et flerkulturelt samfund, idet disse argumenter er i direkte modstrid med den liberale pluralisme, da de mener at det bør forventes af samfundets borgere at de som minimum ikke undergraver samfundets dominerende kultur, og helst selv lever efter den. Deres argumenter minder om kommunitaristernes kritik af den liberale pluralisme: for at liberale værdier kan overleve, må det forventes at samfundets borgere selv lever liberalt. Det kan beskrives som, at borgerne kan leve som de vil, så længe de ikke forhindrer og kritiserer andre for at efterleve samfundets liberale og demokratiske værdier. Kymlicka mener, at liberalisterne bliver nødt til at indse, at kommunitaristerne har ret i at den liberale kultur ikke nødvendigvis understøtter sig selv. Men samtidig mener han også, at kommunitaristerne er for afhængige af løsninger fra staten, når civilsamfundet som tidligere beskrevet kan løse mange af disse udfordringer, så længe staten giver borgerne mulighed for at deltage aktivt i civilsamfundets kulturelle aktiviteter. Essayisternes argumenter om, at civilsamfundet er et af de vigtigste værktøjer for at understøtte samfundets liberale og demokratiske værdier, minder dermed om de pointer Kymlicka mener at liberalisterne og kommunitaristerne kan lære af hinanden. Til gengæld kan essayene ikke siges at indeholde Kymlickas kritik af, at den sociale tese ikke tager højde for at prioritering af den dominerende kultur kan undertrykke andre kulturer i samfundet. Til de borgerligt-liberale essayisters forsvar kan det siges, at deres mål er at danne de bedste rammer for et liberalt, pluralistisk samfund. Men da alle essayisternes mål er at understøtte og bevare den dominerende kultur, er de mere optagede af hvordan andre kulturer eller statens indgriben, kan undergrave denne. Alt i alt kan det siges, at kernen i politisk borgerlighed er bevarelsen og understøttelsen af den liberale og demokratiske kultur i samfundet. Dermed låner politisk borgerlighed i høj grad af kommunitarismens sociale tese. Men idet politisk borgerlighed

benytter både staten, markedet og civilsamfundet til at understøtte den dominerende kultur, benytter politisk borgerlighed sig af nogle af liberalismens metoder, og undgår dermed en række af den sociale teses svagheder.

Et modargument til denne udlægning af den sociale tese findes i Toquevilles beskrivelse af demokratiets påvirkning af den amerikanske kultur. Ifølge Toqueville er en demokratisk kultur selvopretholdende, idet den medfører at borgernes lige rettigheder værdsættes som det højeste gode. Da borgerne ønsker at bevare deres lighed, ønsker de at bevare deres frie institutioner. Samtidig medfører ligheden, som tidligere beskrevet, både at samfundets kultur værdsætter arbejde og at borgerne motiveres til at danne civile foreninger. Dermed kan det ud fra Toqueville siges, at når først en kultur er blevet demokratisk, danner den selv de nødvendige betingelser for demokratiets opretholdelse. Dermed vil der ikke være behov for politisk borgerlighed, da målet for denne politiske retning, bevarelsen af samfundets liberale og demokratiske værdier, opnås af sig selv i kraft af at kulturen er demokratisk. Et modsvar til denne kritik er, at målet med politisk borgerlighed ikke bare er bevarelsen af samfundets liberale og demokratiske værdier, men aktivt at understøtte borgernes mulighed for at efterleve disse. Selv hvis en demokratisk kultur understøttede sig selv, ville politisk borgerlighed dermed stadig have sin berettigelse, idet politisk borgerlige ville arbejde for at understøtte de lige rettigheder borgerne værdsætter højest. Her kan det også påpeges, at politisk borgerlighed ikke kun ønsker at bevare samfundets demokratiske værdier, men også dets liberale værdier. Selv hvis en demokratisk kultur understøtter sig selv, er det ikke det samme som at de liberale værdier også understøttes. Her kan Toquevilles argument om, at borgerne ender med at værdsætte lighed frem for frihed benyttes til at understøtte, at liberale værdier ikke nødvendigvis understøtter sig selv. Et lignende argument kan findes i Madsens essay, idet han kritiserer velfærdsstaten for, at flytte debatten om velfærd i samfundet fra det fælles værdigrundlag til et spørgsmål om materielle goder. For at sikre at alle borgers lige ret til velfærd opretholdes, må staten indføre en række krav for at få tildelt materiel velfærd, samtidig med at staten er nødsaget til at indkræve skat fra alle borgerne. På den måde mindskes borgernes handlemuligheder på markedet, som politisk borgerlighed anser som et af de vigtigste værktøjer til at sikre individets autonomi og handlemuligheder. Samtidig kan politisk borgerlighed, som tidligere beskrevet, benytte sig af argumenterne bag den sociale tese for, hvorfor liberal pluralisme undergraver sig selv. Dermed kan man argumentere for, at politisk borgerlighed har sin berettigelse som politisk retning.

En anden indvending imod begrebet politisk borgerlighed er, at det kan skabe forvirring om hvilke politiske retninger politiske meningsdannere og politikere kan tilskrives. Det skyldes, at politisk

borgerlighed spænder over dele af både liberalismen og konservatismen. Politisk borgerlighed kan dermed kritiseres for, at gøre det sværere at bedømme, hvorvidt en politisk meningsdanner er liberal eller konservativ. Som modsvar til dette kan det pointeres, at politisk borgerlighed ikke dækker over alle liberale og alle konservative, men kun de liberale og konservative der kan siges at gå ind for kernen i politisk borgerlighed: bevarelsen af samfundets liberale og demokratiske værdier gennem markedet, civilsamfundet og staten. Dermed er politisk borgerlighed et brugbart begreb, idet det kan bruges til at adskille de liberale meningsdannere fra de borgerligt-liberale meningsdannere, samt de konservative meningsdannere fra de borgerligt-konservative meningsdannere. Forskellen på liberale meningsdannere og borgerligt-liberale meningsdannere er, at borgerligt-liberale meningsdannere mener at samfundets liberale værdier ikke kan overleve uden at gøre op med den liberale værdineutralitet, og tillade at staten understøtter samfundets dominerende liberale kultur. Borgerligt-konservative meningsdannere adskiller sig fra konservative meningsdannere, idet de mener at de liberale og demokratiske værdier er bærende for landets kultur, og staten bør understøtte og bevare disse efter bedste evne. Forskellen på borgerligt-liberale og borgerligt-konservative er, i hvor stor grad de tillader staten at gribe ind i borgernes liv, markedet og civilsamfundet for at sikre bevarelsen af samfundets liberale og demokratiske værdier.

Konklusion

Denne opgave søger at svare på, hvad politisk borgerlighed er, samt hvorvidt begrebet er nyttigt. Ud fra essayene i bogen *Den Borgerlige Orden. Tanker om borgerlighed og kultur* kan det konkluderes, at politisk borgerlighed er en politisk retning, der mener at samfundet bør være baseret på liberale og demokratiske værdier. Politisk borgerlighed mener ikke, at disse værdier kan understøtte sig selv, og har derfor til mål at understøtte og bevare samfundets liberale og demokratiske værdier. Dette mener politisk borgerlige bedst opnås gennem det frie marked samt civilsamfundet, men også ved at staten aktivt understøtter og prioriterer samfundets dominerende liberale og demokratiske kultur på bekostning af andre kulturer i samfundet. Dermed er politisk borgerlighed en sammenblanding af liberalisme og konservatisme, idet politisk borgerlighed ønsker et liberalt samfund, men samtidig også ønsker at bevare samfundets dominerende kultur gennem statslig indgriben. Da politisk borgerlighed rummer dele af både liberalismen og konservatismen er det også muligt for et politisk borgerligt individ eksempelvis at være mere konservativ end liberal, men samtidig være borgerlig. Det betyder også, at det er muligt for et individ at være liberal eller konservativ uden at være politisk borgerlig, men at det ikke er muligt at være politisk borgerlig uden at være liberal eller konservativ. Politisk borgerlighed mener ikke, at staten bør efterfølge liberalismens værdineutralitet, og tager dermed konsekvensen af den sociale tese. Men da politisk borgerlighed samtidig mener, at det frie marked og civilsamfundet er nødvendige for at understøtte samfundets liberale og demokratiske værdier, kan politisk borgerlighed ikke siges fuldt ud at tage konsekvensen af den sociale tese, men undgår dermed også en del af kritikken af den sociale tese, særligt dens afhængighed af statslig indgriben.

Politisk borgerlighed kan siges at være berettiget som politisk retning, idet der kan stilles med argumenter for at dets mål er relevante. Det skyldes at politisk borgerlighed kan trække på kritikken af liberal pluralisme, hvor liberal pluralisme menes at undergrave sig selv, og dermed have behov for understøttelse gennem andre midler end sine egne værdier og processer. Da politisk borgerlighed ikke blot ønsker at samfundets kultur skal være baseret på liberale og demokratiske værdier, men også at understøtte borgernes udfoldelse af disse, kan politisk borgerlighed dermed pege på liberal pluralismes behov for understøttelse som argument for sin egen eksistens. Samtidig kan politisk borgerlighed bruges til at adskille liberale og konservative meningsdannere fra borgerligt-liberale og borgerligt-konservative meningsdannere. Idet politisk borgerlighed er sin egen politiske retning, der både indeholder dele af liberalisme og konservatisme, men også er

Speciale Anvendt Filosofi 2023.

Frederik Vindal Andersson

Studienummer: 20183481

distinkt fra begge af disse politiske retninger, kan begrebet være nyttigt til at forstå forskellene mellem en række af politiske meningsdannere og holdninger i den offentlige debat.

Litteraturliste

De Tocqueville, A., *Democracy in America*, trans. H. Reeve, Hertfordshire, Wordsworth Editions Limited, 1998.

Hayek, F., *The Road to Serfdom*, New York, Routledge, 1944.

Kymlicka, W., *Contemporary political philosophy an introduction*, 2 udgave, Oxford, Oxford University Press, 2002.

Nielsen, M. (ed), Støvring, K. (ed), *Den borgerlige orden: Tanker om borgerlighed og kultur*, Gylling, Narayana Press, 2008.

Taylor, C., ”Cross-Purposes: The Liberal-Communitarian Debate” i Rosenblum, N., *Liberalism and Moral Life*, Cambridge, Harvard University Press, 1989. S. 159-182.